Finanțat de Uniunea Europeană

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

CENTRUL REPUBLICAN DE ASISTENȚĂ PSIHOPEDAGOGICĂ

KEYSTONE MOLDOVA

unicef

Accesibilitatea infrastructurii școlare în Republica Moldova: standarde, practici și recomandări pentru o educație incluzivă

Keystone Moldova
Chișinău, 2026

37.091:376(478)

A 15

Raportul *„Accesibilitatea infrastructurii școlare în Republica Moldova: standarde, practici și recomandări pentru o educație incluzivă”* a fost elaborat de echipa de cercetare a Keystone Moldova în cadrul programului **„Promovarea educației de calitate și a oportunităților de învățare pe parcursul vieții pentru toți”, implementat de UNICEF și PNUD cu sprijinul financiar al Uniunii Europene.**

Documentul se bazează pe cadrul normativ al Republicii Moldova, care recunoaște accesibilitatea ca drept al persoanelor cu dizabilități și ca obligație publică a autorităților și instituțiilor responsabile.

Keystone Moldova adresează sincere mulțumiri Ministerului Educației și Cercetării, Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică și echipei UNICEF Moldova pentru informațiile, expertiza și sprijinul oferite în procesul de elaborare a acestui raport.

Coordonarea studiului:

Ludmila MALCOCI, *profesor cercetător, Doctor habilitat în sociologie, Director executiv Keystone Moldova*

Autori: ***Ludmila MALCOCI, Nicolae CIOCAN, Galina CLIMOV, Sergiu CARPOVICI***

Contribuții editoriale și de proces:

Anna SEVERIN *– coordonarea procesului de elaborare*

Conținutul reprezintă punctul de vedere al autorilor, acestora revenindu-le întreaga responsabilitate pentru informațiile prezentate.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Accesibilitatea infrastructurii școlare în Republica Moldova: standarde, practici și recomandări pentru o educație incluzivă / coordonarea studiului: Ludmila Malcoci ; autori: Ludmila Malcoci, Nicolae Ciocan, Galina Climov, Sergiu Carpovici ; editor: Keystone Moldova ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova [et al.]. – Chișinău : Keystone Moldova, 2026. – 57 p. : tab.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Aut. indicați pe verso p. de tit. – Ref. bibliogr.: p. 55-57 (39 tit.). – Finanțat de Uniunea Europeană.

ISBN 978-5-88588-078-7 (PDF).

Text : electronic.

Editor: Keystone Moldova

© UNICEF

Cuprins

Abrevieri 3
Sumar executiv....4
Introducere 6
Analiza cadrului juridic și a standardelor internaționale privind accesibilitatea instituțiilor de învățământ....12
Analiza cadrului juridic național privind accesibilitatea instituțiilor de învățământ....24
Gradul de armonizare a standardelor naționale de accesibilitate cu normativele europene....28
Practici de asigurare a accesibilității în instituțiile școlare din Moldova 32
Concluzii și recomandări....46
Resurse bibliografice....55

Abrevieri

Abreviere	Denumirea completă
CDPD	Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
CoE	Consiliul Europei
CP	Cod practic
CP C.01.11:2018	Cod practic privind clădiri publice accesibile pentru persoane cu dizabilități
CRAP	Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică
CDC	Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului
CREI	Centrul de Resurse pentru Educație Incluzivă
CUC	Codul Urbanismului și Construcțiilor
EASPD	Asociația Europeană a Furnizorilor de Servicii pentru Persoane cu Dizabilități
EN 17210	Standard european privind accesibilitatea și utilizabilitatea mediului construit
ENEL	Rețea europeană de învățare și incluziune (European Network on Education and Learning)
ILFE	Inclusive Learning-Friendly Environments (UNESCO)
ISO 21542	Standard internațional privind accesibilitatea mediului construit
MEC	Ministerul Educației și Cercetării
NCM	Normative în construcții din Republica Moldova
NCM C.01.03:2017	Normativ privind proiectarea instituțiilor de învățământ general
NCM C.01.06:2025	Normativ privind accesibilitatea mediului construit pentru persoanele cu dizabilități
ODD	Obiectivele de Dezvoltare Durabilă
OECD	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OPD	Organizații ale persoanelor cu dizabilități
TIC	Tehnologia informației și comunicațiilor
TSA	Tulburări din spectrul autist
TWSI	Indicatoare tactile de orientare pentru persoane cu deficiențe de vedere
UE	Uniunea Europeană
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNICEF	Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

Sumar executiv

Context și obiective. Republica Moldova a înregistrat progrese importante în dezvoltarea educației incluzive, inclusiv o creștere semnificativă a numărului de copii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile generale. Cu toate acestea, accesibilitatea infrastructurii educaționale rămâne o barieră structurală majoră, afectând în mod disproporționat copiii cu dizabilități severe și complexe. Raportul analizează: (a) gradul de aliniere dintre standardele internaționale și cadrul național; (b) implementarea cerințelor de accesibilitate în școlile din Republica Moldova; (c) lacunele critice și bunele practici; (d) măsurile necesare pentru transformarea infrastructurii educaționale într-una incluzivă.

Constatări principale:

1. Cadrul normativ: solid ca angajament, insuficient ca implementare. Republica Moldova dispune de un cadru normativ relativ avansat, aliniat la Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, la politicile UE, la Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030", precum și la standardele tehnice modernizate (NCM C.01.06:2025). Totuși, impactul acestuia este limitat de: (a) absența unor mecanisme operaționale clare de implementare; (b) lipsa unor responsabilități explicite pentru instituții și actori; (c) monitorizarea și controlul insuficiente; (d) lipsa indicatorilor funcționali de rezultat; (e) dependența de proiecte externe și de finanțare ad-hoc.

2. Armonizare formală bună, dar lacune în utilizarea reală. Standardele naționale sunt, în mare parte, armonizate cu EN 17210, ISO 21542 și instrumentele UNICEF. Cu toate acestea: (a) accesibilitatea este evaluată mai degrabă dintr-o perspectivă formală decât **funcțională**; (b) lipsesc criterii privind accesibilitatea senzorială și cognitivă, precum și utilizarea independentă. Standardele nu permit evaluarea clară a **participării reale a copiilor cu dizabilități la viața școlii**.

3. Implementarea în școli: fragmentare și absența lanțului de accesibilitate. Evaluarea școlilor arată că accesibilitatea este parțială și neuniformă, fiind realizată prin intervenții izolate și dependentă de resursele disponibile și de proiecte. Problema centrală este **lipsa unui lanț funcțional complet de accesibilitate.** Această situație determină: (a) acces limitat la anumite spații, precum etajele, sălile de sport, sălile festive și cantina; (b) dependența copiilor cu diferite tipuri de dizabilități de sprijinul altor persoane pentru utilizarea acestor spații; (c) participarea redusă la viața școlii; și (d) riscuri sporite în timpul evacuării în situații de urgență.

4. Model pozitiv: abordare sistemică. Experiența unei instituții de învățământ demonstrează că accesibilitatea funcțională este posibilă, că investițiile coerente pot elimina segregarea și că autonomia elevilor poate crește semnificativ. Totuși, chiar și în acest model persistă lacune în dimensiunile senzorială și cognitivă, iar unele elemente, precum rampa și toaletele, nu sunt pe deplin conforme cu standardele internaționale.

5. Accesibilitatea este înțeleasă limitat. Actorii implicați (managementul școlar, cadrele didactice și părinții) asociază accesibilitatea în principal cu mobilitatea fizică și au cunoștințe reduse despre accesibilitatea pentru persoanele cu dizabilități senzoriale și despre adaptările necesare persoanelor cu dizabilități intelectuale și TSA. În paralel, părinții au un nivel scăzut de informare privind drepturile copiilor cu dizabilități, inclusiv dreptul de acces la educație. Copiii evidențiază lipsa autonomiei, a siguranței și a participării reale.

Recomandări pentru îmbunătățirea accesibilității școlilor pentru copiii cu diferite tipuri de dizabilități. Pentru a asigura accesul real și echitabil la educație al copiilor cu dizabilități, Republica Moldova trebuie să treacă de la o abordare formală a accesibilității la una funcțională, sistemică și finanțată adecvat. În acest sens, se propun următoarele măsuri prioritare:

I. Consolidarea cadrului legal și de politici. Este esențială **integrarea explicită a accesibilității ca drept fundamental în educație**, prin revizuirea Codului educației în conformitate cu art. 24 al Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD). Accesibilitatea trebuie definită ca **precondiție a participării egale**, nu ca măsură compensatorie. Se recomandă elaborarea și adoptarea unui **Program național de accesibilitate a infrastructurii școlare**, care să includă: (a) obiective etapizate și acoperire națională; (b) termene clare de implementare; (c) bugete fundamentate pe necesități reale; (d) indicatori funcționali (grad de utilizare, autonomie, participare); (e) mecanisme de monitorizare și raportare, corelate cu angajamentele UE și CDPD. Programul trebuie integrat în procesul de aderare la UE și aliniat cu strategiile naționale existente.

II. Revizuirea cadrului normativ și a standardelor. Normativele existente trebuie ajustate pentru a reflecta **standardele europene moderne (EN 17210, ISO 21542)** și principiile designului universal. În acest sens, NCM C.01.06:2025 trebuie completat cu cerințe clare privind **accesibilitatea senzorială (Braille, benzi tactile, contrast, semnalizare auditivă)** și **accesibilitatea cognitivă (orientare simplificată, pictograme, limbaj ușor de înțeles)**; NCM C.01.03:2017 trebuie revizuit pentru a elimina abordarea limitată la dizabilitatea locomotorie și pentru a include toate tipurile de dizabilități; trebuie introdus explicit principiul **„utilizabilității”**, care evaluează dacă spațiile pot fi utilizate efectiv de elevi, nu doar dacă respectă dimensiunile tehnice. Evaluarea accesibilității trebuie să se bazeze pe conceptul de **lanț funcțional complet: acces – circulație – utilizare – participare – evacuare**.

III. Finanțare și investiții orientate spre rezultate. Reforma accesibilității nu poate fi realizată fără resurse financiare dedicate. Se recomandă instituirea unui **fond național pentru accesibilizarea școlilor**, cu finanțare multianuală predictibilă; integrarea accesibilității ca linie bugetară distinctă în bugetele sectoriale și locale; condiționarea tuturor investițiilor în infrastructura școlară de existența unui audit funcțional de accesibilitate și de demonstrarea existenței unui traseu accesibil complet. Proiectele de tip „școală-model” și renovările majore trebuie aprobate doar dacă sunt conforme cu standardele europene.

IV. Operaționalizare și instrumente de implementare. Pentru a asigura aplicarea concretă a standardelor, sunt necesare: **instituționalizarea listelor de verificare** ca instrumente obligatorii pentru proiectare, construcție și audit; elaborarea unor **ghiduri tehnice naționale** privind accesibilitatea senzorială și cognitivă; introducerea cerințelor minime pentru toate spațiile școlare (inclusiv săli de sport, săli festive, recepții și puncte de control). Accesibilitatea trebuie integrată în toate etapele de proiectare și de management educațional, în corelare cu nevoile pedagogice și cu participarea copiilor.

V. Monitorizare, control și responsabilizare. Pentru a reduce decalajul dintre norme și practică, este necesară consolidarea mecanismelor de control prin: introducerea **auditului funcțional obligatoriu de accesibilitate** la recepția lucrărilor și în cazul renovărilor; integrarea indicatorilor de accesibilitate în **acreditarea instituțiilor de învățământ**; introducerea unor **sancțiuni specifice pentru neconformitate** și a unor mecanisme obligatorii de remediere; dezvoltarea unui sistem de **monitorizare participativă**, cu implicarea persoanelor cu dizabilități

și a organizațiilor reprezentative. Indicatorii de accesibilitate trebuie integrați în sistemele naționale și europene de raportare.

VI. Implementarea la nivelul instituțiilor de învățământ. La nivel practic, toate instituțiile de învățământ trebuie să asigure: un **lanț continuu de accesibilitate pentru copiii cu diferite tipuri de dizabilități**, fără întreruperi; accesul la toate spațiile educaționale și comune, nu doar la parter; grupuri sanitare efectiv utilizabile; sisteme accesibile de orientare și informare; participarea deplină la activități educaționale și extracurriculare; integrarea accesibilității în planificarea managementului școlar. Accesibilitatea trebuie evaluată permanent din perspectivă funcțională, cu implicarea elevilor, a părinților și a comunității.

În final, menționăm că studiul a evidențiat faptul că accesibilitatea trebuie tratată ca **standard obligatoriu al calității educației și criteriu pentru investițiile publice**, nu ca element opțional. Doar printr-o abordare sistemică, finanțată adecvat și monitorizată eficient poate fi asigurată incluziunea reală a copiilor cu dizabilități în sistemul educațional din Republica Moldova.

Introducere

Context

Contextul cercetării privind accesibilitatea infrastructurii școlare din Republica Moldova se conturează pe fundalul unei transformări profunde a sistemului educațional, determinată atât de angajamentele internaționale, cât și de evoluția politicilor publice naționale. Asigurarea accesului egal la educație de calitate pentru toți copiii reprezintă nu doar o obligație legală, ci și o prioritate strategică a statului, reflectată în documente precum Strategia de Dezvoltare Educație-2030 și Programul pentru Dezvoltarea Educației Incluzive 2024-2027. Acestea vizează crearea unui sistem educațional incluziv, în care fiecare copil, indiferent de particularitățile sale, are șansa de a se dezvolta într-un mediu sigur, accesibil și respectuos.

În ultimii ani, autoritățile au făcut progrese semnificative în promovarea educației incluzive: au fost elaborate politici relevante, au fost ajustate formulele de finanțare și a fost creată o rețea extinsă de servicii de asistență psihopedagogică, care asigură identificarea și evaluarea la timp a cerințelor educaționale speciale ale copiilor și oferă sprijin adaptat. Numărul copiilor cu cerințe educaționale speciale și/sau dizabilități integrați în școlile obișnuite a crescut considerabil, de la 5.481 în 2013 la 11.471 în 2024 (UNICEF, 2024), iar profesioniștii din domeniul educației și-au dezvoltat competențele pentru identificarea și abordarea acestor nevoi. Cu toate acestea, accesul la educație incluzivă rămâne limitat pentru copiii cu dizabilități severe sau complexe, din cauza infrastructurii insuficient adaptate și a percepțiilor restrictive asupra potențialului lor.

Realitatea infrastructurii școlare din Republica Moldova este marcată de disparități între standardele internaționale și cele naționale, precum și între prevederile legislative și practicile de implementare. Multe clădiri școlare, în special din mediul rural, au fost construite înainte de introducerea standardelor moderne de accesibilitate, ceea ce generează obstacole fizice, senzoriale și cognitive pentru elevii, părinții și cadrele didactice cu dizabilități. Aceste bariere împiedică participarea deplină la procesul educațional și favorizează excluderea sau segregarea, contrar principiilor educației incluzive și drepturilor fundamentale ale copilului.

Studiile recente evidențiază faptul că majoritatea profesorilor și îngrijitorilor apreciază beneficiile educației incluzive, dar recunosc lipsa infrastructurii și a sistemelor de sprijin

necesare pentru a asigura accesul real și echitabil al copiilor cu deficiențe de mobilitate, dizabilități senzoriale și alte nevoi speciale. Potrivit UNICEF (2024), doar 53% dintre părinți și 46% dintre cadrele didactice consideră că condițiile tehnice create în școală sunt suficiente. Problemele de accesibilitate, precum deplasarea între etaje și adaptarea blocurilor sanitare, continuă să fie semnalate ca principale obstacole. Prin urmare, cercetarea actuală devine vitală pentru identificarea gradului de aliniere dintre standardele internaționale și cadrul normativ național, evidențierea lacunelor critice și formularea unor recomandări fundamentate pentru îmbunătățirea accesibilității infrastructurii educaționale.

Scop și obiective

Scopul acestui studiu constă în realizarea unei analize rapide, comparative și orientate practic asupra celor mai relevante standarde internaționale și naționale, precum și asupra modalităților concrete de implementare a accesibilității infrastructurii școlare în Republica Moldova. Se urmărește evidențierea punctelor forte, a lacunelor și a diferențelor dintre cadrul normativ internațional și cel național, precum și identificarea soluțiilor care pot contribui la îmbunătățirea accesului la educație pentru toți copiii, indiferent de particularitățile lor.

Obiectivele specifice ale studiului sunt:

- identificarea și sintetizarea standardelor și ghidurilor internaționale relevante privind accesibilitatea mediului școlar;
- analiza cadrului național de politici, legislație și norme tehnice aplicabile infrastructurii școlare, din perspectiva accesibilității;
- evaluarea gradului de aliniere dintre standardele internaționale și prevederile naționale, inclusiv identificarea lacunelor normative și de implementare;
- documentarea practicilor de asigurare a accesibilității în șase instituții de învățământ din Republica Moldova și identificarea aspectelor pozitive și a lacunelor existente, cu accent pe măsurile de îmbunătățire;
- formularea de constatări și recomandări orientate spre politici publice, planificare investițională și management școlar, în vederea îmbunătățirii accesibilității infrastructurii educaționale.

Domeniu de aplicare

Studiul vizează infrastructura instituțiilor de învățământ general și analizează accesibilitatea spațiilor exterioare și interioare ale acestora, inclusiv traseele de acces, intrările, căile de circulație, spațiile funcționale, grupurile sanitare, semnalizarea și căile de evacuare.

Evaluarea are un caracter de analiză rapidă și se bazează preponderent pe revizuirea documentară a standardelor și normelor relevante, completată, acolo unde este cazul, de constatări sintetice din teren și din consultări cu actori-cheie. Concluziile și recomandările formulate urmează a fi interpretate ca bază de lucru pentru etape ulterioare de analiză detaliată, planificare și implementare.

Public țintă al studiului

Studiul este destinat în principal:

- autorităților publice centrale din domeniile educației, construcțiilor, infrastructurii și incluziunii sociale;
- autorităților publice locale implicate în administrarea și finanțarea infrastructurii școlare;

- managerilor instituțiilor de învățământ și personalului responsabil de planificarea și mentenanța clădirilor școlare;
- profesioniștilor din domeniul proiectării, construcției și verificării tehnice;
- organizațiilor societății civile și partenerilor de dezvoltare activi în domeniul educației incluzive și al drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Studiul își propune să servească drept instrument de referință pentru fundamentarea recomandărilor de politici publice și pentru dezvoltarea standardelor minime de accesibilitate a infrastructurii școlare, în conformitate cu principiile designului universal și ale nediscriminării.

Metodologia cercetării

Metodologia cercetării se bazează pe Termenii de referință ai UNICEF și este ancorată în obiectivul general descris mai sus: realizarea unei analize rapide, comparative și orientate spre aplicarea practică a celor mai relevante standarde internaționale și naționale, precum și a modalităților concrete de implementare a accesibilității infrastructurii școlare în Republica Moldova. Analiza urmărește dezvoltarea unor standarde minime de accesibilitate pentru infrastructura școlară, în conformitate atât cu cerințele naționale, cât și cu bunele practici internaționale.

Metodologia cercetării include următoarele etape:

I. Evaluarea rapidă a principalelor standarde și recomandări internaționale privind accesibilitatea infrastructurii școlare;
II. Evaluarea rapidă a legislației și a standardelor naționale de accesibilitate și identificarea lacunelor prin compararea acestora cu cerințele standardelor internaționale;
III. Evaluarea accesibilității în șase școli, din perspectiva standardelor naționale în vigoare;
IV. Cercetarea opiniilor copiilor cu dizabilități, ale părinților și ale cadrelor didactice privind nevoile de accesibilitate și modul de asigurare a acestora în instituțiile de învățământ;
V. Elaborarea unor recomandări practice pentru îmbunătățirea accesului copiilor cu diferite tipuri de dizabilități la infrastructura școlară.

Selectarea școlilor pentru cercetarea de teren. În total, au fost selectate șase școli pentru evaluările de teren, cu participarea MEC, CRAP și UNICEF. MEC a emis o circulară pentru facilitarea procesului de cercetare în școlile selectate. În funcție de tipul instituției, în cercetare au fost incluse cinci licee teoretice și un gimnaziu. După mediul de reședință, trei instituții sunt amplasate în orașe mari, una într-un oraș mic și două în localități rurale.

Instrumente de cercetare aplicate:

1. analiza documentelor;
2. liste de verificare a accesibilității infrastructurii școlare;
3. interviuri de grup;
4. interviuri individuale.

Analiza documentelor a fost utilizată pentru: (a) evaluarea rapidă a principalelor standarde și recomandări internaționale privind accesibilitatea infrastructurii școlare; și (b) evaluarea sumară a legislației și a standardelor naționale de accesibilitate. Documentele analizate sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Lista documentelor analizate

Documente internaționale de politici și standarde	Documente naționale de politici și standarde
1. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități; 2. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului; 3. Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului (1960); 4. Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă; 5. Declarația de la Salamanca și Cadrul de acțiune privind educația cerințelor speciale (UNESCO, 1994); 6. Cadrul UNESCO pentru medii de învățare incluzive și favorabile învățării (ILFE); 7. Setul de instrumente OCDE pentru infrastructură; 8. Documente UNESCO privind accesibilitatea și designul universal, inclusiv *School accessibility and universal design in school infrastructure* (2020) și *Embracing diversity: Toolkit for creating inclusive, learning-friendly environments*; 9. Instrumente și ghiduri UNICEF cu caracter orientativ, inclusiv *UNICEF Accessibility Toolkit*, *Making schools accessible to children with disabilities* și *Child-Friendly Schools Manual*; 10. Cadrul juridic și tehnic al Uniunii Europene, inclusiv Directiva (UE) 2019/882, resursele AccessibleEU și EN 17210:2021; 11. Alte materiale și ghiduri relevante, inclusiv recomandările Grupului de experți al UE în domeniul dizabilității și resursele EASPD, Inclusion Europe și ENIL.	1. Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități; 2. Codul educației al Republicii Moldova nr. 152/2014; 3. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2024–2027; 4. Strategia de dezvoltare „Educația 2030”; 5. Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”; 6. Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului și rapoartele de implementare; 7. Ghidul pentru școlile-model; 8. Planul național de aderare și rapoartele privind progresul implementării acestuia; 9. Rapoartele ONU, inclusiv raportul UNPRPD (2022); 10. Rapoarte privind implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități; 11. Raportul combinat al doilea și al treilea al Republicii Moldova către Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități; 12. Rapoarte ale organizațiilor neguvernamentale privind accesibilitatea; 13. Normative tehnice în construcții privind accesibilitatea și cerințele de proiectare pentru clădirile publice, inclusiv școli, instituții medicale și clădiri administrative; 14. Alte documente relevante de politici publice în domeniul educației incluzive, al incluziunii persoanelor cu dizabilități și al dezvoltării infrastructurii publice.

Fiecare document a fost analizat după următoarea structură: (a) date despre document (autorul instituțional, anul elaborării, scopul și relevanța pentru Republica Moldova); (b) utilitatea și importanța documentului din perspectiva asigurării educației incluzive, a nediscriminării, a accesibilității și a vieții în comunitate; (c) structura documentului și aspectele incluse.

În final, politicile și standardele internaționale și naționale privind accesibilitatea au fost analizate comparativ, iar pe această bază au fost formulate recomandări pentru îmbunătățirea standardelor naționale, în vederea asigurării incluziunii persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități.

Listele de verificare a accesibilității infrastructurii școlare au fost aplicate pentru a evalua măsura în care infrastructura celor șase școli corespunde standardelor și normativelor în construcții în vigoare în Republica Moldova. Listele au fost elaborate în baza NCM C.01.16:2025, *Clădiri civile. Cerințe generale de securitate pentru obiectivele de construcție la folosirea și accesibilitatea lor pentru persoanele cu dizabilități*, aprobat prin Ordinul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale nr. 192 din 27 noiembrie 2025 (Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale [MIDR], 2025). În total, au fost elaborate liste de verificare pentru 14 domenii, după cum urmează:

- Lista de verificare 1. Parcări pentru vehiculele persoanelor cu dizabilități sau pentru vehiculele care transportă persoane cu dizabilități;
- Lista de verificare 2. Căi de acces externe;
- Lista de verificare 3. Punctul de control de securitate;
- Lista de verificare 4. Rampe;
- Lista de verificare 5. Scări;
- Lista de verificare 6. Zona de recepție;
- Lista de verificare 7. Uși;
- Lista de verificare 8. Lifturi;
- Lista de verificare 9. Coridoare;
- Lista de verificare 10. Elemente comune ale încăperilor (săli de clasă, biblioteci, săli festive, cantine, săli de sport, coridoare etc.);
- Lista de verificare 11. Elemente specifice ale încăperilor (săli de clasă, biblioteci, săli festive, cantine, săli de sport, coridoare etc.);
- Lista de verificare 12. Toalete și dușuri;
- Lista de verificare 13. Terenul de joacă;
- Lista de verificare 14. Căi de evacuare.

Interviurile de grup. Interviurile de grup au fost organizate în cinci școli: câte un interviu cu părinții copiilor cu dizabilități și câte un interviu cu cadrele didactice care au în clase copii cu dizabilități. În total, au fost organizate zece interviuri de grup, la fiecare participând între cinci și șapte persoane. În total, la interviurile de grup au participat 55 de cadre didactice și 24 de părinți.

Aspectele de bază care au fost discutate în cadrul interviurilor de grup au fost următoarele:

1. accesibilitatea spațiilor exterioare ale școlii;
2. accesibilitatea spațiilor interioare ale școlii;
3. accesibilitatea spațiilor specifice și de uz comun (coridoare, scări, săli de clasă, toalete și spații de igienă, bibliotecă, spații adaptate și sală festivă);
4. renovările și îmbunătățirile infrastructurii;
5. constrângerile bugetare și stabilirea priorităților;
6. capacitățile, cunoștințele și sprijinul disponibil;
7. îmbunătățirile viitoare și lecțiile învățate;
8. viziunea asupra unei școli incluzive.

Durata unui interviu de grup a fost de aproximativ 1–1,5 ore.

Interviurile individuale. Interviurile individuale au fost organizate în cinci școli, cu participarea copiilor cu diferite tipuri de dizabilități (fizice, de vedere, de auz și intelectuale). În total, au fost elaborate patru chestionare pentru realizarea interviurilor. Au fost intervievați 16 copii cu dizabilități, dintre care 14 băieți și două fete. În funcție de tipul dizabilității, au participat opt copii cu dizabilități intelectuale, cinci copii cu TSA, doi copii cu dizabilități de auz și un copil cu dizabilitate fizică.

Aspectele cercetate prin intermediul interviurilor individuale au fost următoarele:

1. accesibilitatea drumului spre școală și a curții școlii;
2. accesibilitatea intrării în școală și a holului;
3. accesibilitatea coridoarelor și a scărilor;
4. accesibilitatea sălilor de clasă;
5. accesibilitatea bibliotecii;
6. accesibilitatea sălii festive;
7. accesibilitatea toaletelor și a spațiilor de igienă;
8. sprijinul oferit de cadrele didactice și de colegi.

Analiza cadrului juridic și a standardelor internaționale privind accesibilitatea instituțiilor de învățământ

Instrumentele fundamentale ale drepturilor omului consacră dreptul universal la educație și interdicția discriminării, ca baze juridice pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), asumată de Republica Moldova ca stat ONU din 1992, stabilește caracterul gratuit și obligatoriu al învățământului primar, precum și scopul educației – dezvoltarea deplină a personalității umane și respectul pentru drepturile omului. Articolul 2 al Declarației introduce principiul nediscriminării pe criteriul „oricărei alte împrejurări", formulare care permite aplicarea extensivă la dizabilitate (Organizația Națiunilor Unite [ONU], 1948).

Acest cadru general este consolidat de Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat în 1966 și ratificat de Republica Moldova la 26 ianuarie 1993, care consacră obligația statelor de a asigura accesibilitatea efectivă a educației pentru toți, fără discriminare, inclusiv pe criterii încadrate în noțiunea de „alt statut", interpretată ca incluzând dizabilitatea prin Comentariul general nr. 5 al Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale (Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, 1994; ONU, 1966).

Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului este primul instrument internațional obligatoriu dedicat integral dreptului la educație și definește discriminarea ca orice distincție, excludere, limitare sau preferință care are ca scop ori efect compromiterea egalității de tratament în educație. Deși nu menționează explicit dizabilitatea, obligația statelor de a formula politici naționale pentru egalitatea de șanse și de a elimina excluderea de facto fundamentează cerințele privind adaptarea mediului educațional și accesibilitatea ca precondiții ale egalității reale (UNESCO, 1960).

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, ratificată de Republica Moldova la 26 ianuarie 1993, introduce o abordare centrată pe copil. Articolele 28 și 29 consacră dreptul copilului la educație de calitate, orientată spre dezvoltarea deplină a potențialului, iar articolul 23 recunoaște dreptul copiilor cu dizabilități la acces efectiv la educație, într-un mod care să faciliteze integrarea socială și dezvoltarea individuală. În acest context, accesibilitatea școlilor, a curriculumului și a serviciilor de sprijin devine o condiție necesară pentru realizarea dreptului la educație, nu o măsură opțională sau caritabilă (ONU, 1989).

Anii 1990 marchează tranziția de la integrare la educația incluzivă ca normă internațională. Declarația de la Salamanca și Cadrul de acțiune afirmă principiul potrivit căruia școlile trebuie să răspundă diversității tuturor copiilor, inclusiv a celor cu dizabilități, prin transformări sistemice ale curriculumului, infrastructurii, pedagogiei, evaluării și culturii organizaționale (UNESCO, 1994).

Declarația Globală privind Educația pentru Toți (Jomtien, 1990) și Cadrul de acțiune de la Dakar (2000) consolidează recunoașterea persoanelor cu dizabilități ca grup prioritar în eliminarea barierelor educaționale. Accesibilitatea mediului educațional este explicit recunoscută ca element-cheie al succesului incluziunii (UNESCO, 1990, 2000).

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de Republica Moldova în 2010, stabilește standardul juridic central pentru accesibilitate și educație incluzivă. Articolul 24 consacră dreptul la un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, interzice

excluderea pe criteriu de dizabilitate și obligă statele să asigure adaptare rezonabilă, sprijin individualizat și educație în comunitățile în care trăiesc elevii. Articolul 9 definește accesibilitatea ca obligație ex ante, aplicabilă inclusiv școlilor și infrastructurii educaționale. Comentariul general nr. 4 privind dreptul la educație incluzivă și Comentariul general nr. 2 privind accesibilitatea clarifică faptul că accesibilitatea este indispensabilă educației incluzive, iar adaptarea rezonabilă nu substituie accesibilitatea structurală (Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, 2014, 2016; ONU, 2006).

Instrumentele recente consolidează convergența dintre drepturile omului și dezvoltarea durabilă. Agenda 2030, în special ODD 4 și ODD 11, solicită eliminarea disparităților în educație pentru persoanele cu dizabilități și construirea sau modernizarea instituțiilor educaționale astfel încât acestea să fie accesibile și incluzive (ONU, 2015).. Declarația de la Incheon și Cadrul de acțiune Educația 2030 reafirmă importanța mediilor de învățare sigure, incluzive și accesibile pentru calitatea educației (UNESCO, 2015).

Prin urmare, cadrul internațional consacră educația incluzivă drept standard juridic obligatoriu și recunoaște accesibilitatea mediului educațional ca o condiție prealabilă pentru realizarea dreptului la educație al persoanelor cu dizabilități. Obligațiile statelor decurg atât din tratate obligatorii din punct de vedere juridic, în special din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, cât și dintr-un corpus consolidat de instrumente de politici și declarații internaționale, care impun transformări sistemice ale infrastructurii școlare, curriculumului și practicilor educaționale.

Cadrul juridic stabilit de Consiliul Europei transformă educația incluzivă din excepție în regulă, impunând accesibilitatea mediului educațional ca obligație sistemică a statului. Prin recomandările Comitetului de Miniștri și strategiile tematice în domeniul dizabilității, Consiliul Europei solicită statelor membre, inclusiv Republicii Moldova, să reformeze sistemele de învățământ astfel încât acestea să asigure participarea deplină a copiilor și tinerilor cu dizabilități în școlile obișnuite, în condiții de egalitate cu ceilalți, prin eliminarea oricărei forme de segregare și a tuturor barierelor de natură fizică, informațională sau atitudinală.

Recomandarea CM/Rec(2013)2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei reprezintă reperul central privind incluziunea deplină a copiilor și tinerilor cu dizabilități în societate. Documentul solicită statelor să elimine barierele care împiedică participarea, să asigure educație incluzivă adaptată nevoilor individuale și să ofere sprijin pe întreg parcursul educațional. Din perspectiva accesibilității, măsurile trebuie dezvoltate în conformitate cu principiile designului universal, iar adaptările rezonabile trebuie să completeze, nu să substituie, accesibilitatea structurală. (Consiliul Europei, 2013). Pentru Republica Moldova, recomandarea susține integrarea accesibilității în standardele de funcționare ale instituțiilor de învățământ și eliminarea practicilor segregative .

Strategia Consiliului Europei privind persoanele cu dizabilități 2017–2023 recunoaște educația și formarea ca teme transversale și accesibilitatea ca domeniu prioritar pentru exercitarea tuturor drepturilor omului. Strategia subliniază rolul educației de calitate și accesibile în prevenirea excluziunii sociale și a instituționalizării și leagă educația incluzivă de viața independentă, ocupare și participare civică și culturală. Documentul promovează designul universal ca standard pentru proiectele noi și adaptarea rezonabilă ca răspuns la barierele specifice fiecărei persoane (Consiliul Europei, 2017).

Documentul consolidează legătura dintre accesibilitatea infrastructurii educaționale și autonomia persoanelor cu dizabilități, în concordanță directă cu Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, dar adaptată contextului european.

Politicile Uniunii Europene definesc accesibilitatea drept o condiție esențială pentru garantarea dreptului la educație și pentru participarea deplină a persoanelor cu dizabilități. Strategia UE privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021–2030, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și Directiva (UE) 2019/882 stabilesc repere relevante pentru infrastructura, serviciile și mediile digitale accesibile (Comisia Europeană, 2021; Parlamentul European & Consiliul Uniunii Europene, 2019; Uniunea Europeană, 2012). Pentru Republica Moldova, alinierea la acest cadru presupune reforme sistemice ale infrastructurii educaționale, ale mediilor digitale de învățare și ale cadrului normativ, în vederea realizării unui sistem educațional incluziv și conform acquis-ului UE.

Strategia UE privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021–2030 reprezintă cadrul strategic de referință al UE pentru politicile în domeniul dizabilității, inclusiv pentru educație și accesibilitate. Potrivit Comisiei Europene (2021), persoanele cu dizabilități au dreptul de a participa la toate nivelurile și formele de educație, inclusiv la educația și îngrijirea timpurie a copiilor, în condiții de egalitate cu ceilalți și într-un sistem educațional incluziv.

Documentul subliniază că instituțiile de învățământ și legislația relevantă trebuie să asigure condițiile necesare unei abordări incluzive. Persistența diferențelor semnificative dintre rezultatele școlare ale elevilor cu dizabilități și ale celor fără dizabilități indică existența unor deficiențe structurale, inclusiv în ceea ce privește accesibilitatea.

Strategia definește accesibilitatea drept o precondiție transversală, „un factor favorizant al drepturilor și o condiție prealabilă pentru participarea deplină a persoanelor cu dizabilități”. Aceasta vizează mediul construit, inclusiv clădirile școlare, mediul virtual, tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), infrastructura, bunurile și serviciile, inclusiv transportul.

Pentru educație, această abordare implică asigurarea accesibilității infrastructurii școlare și a platformelor digitale educaționale, precum și furnizarea de materiale didactice și informaționale accesibile.

Strategia prevede anumite instrumente de implementare a accesibilității la nivelul UE: crearea centrului european de resurse AccessibleEU, pentru coerență, expertiză și transfer de bune practici, monitorizarea strictă a aplicării tuturor actelor UE privind accesibilitatea și identificarea lacunelor legislative (Comisia Europeană, 2021).

Strategia este deosebit de relevantă pentru Republica Moldova. În calitate de stat candidat, Republica Moldova trebuie să valorifice acest document drept cadru de orientare pentru armonizarea legislației și a politicilor, în special în domeniile educației, infrastructurii publice și digitalizării sistemului educațional.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată în 2000 și devenită obligatorie din punct de vedere juridic în 2009, constituie standardul constituțional al UE în materia drepturilor fundamentale. Articolul 14 consacră dreptul oricărei persoane la educație și formare profesională, inclusiv posibilitatea de a beneficia gratuit de învățământul obligatoriu. Articolul 21 interzice explicit discriminarea pe criteriul dizabilității, iar articolul 26 recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de măsuri menite să le asigure autonomia, integrarea socială și profesională și participarea la viața comunității. Din perspectiva educației, articolul 26 fundamentează obligația de a crea condiții efective, nu doar formale, de participare

și necesitatea adoptării unor măsuri pozitive, inclusiv asigurarea accesibilității și adaptarea mediului educațional (Uniunea Europeană, 2012).

Pentru Republica Moldova, Carta reprezintă un reper juridic esențial pentru evaluarea compatibilității legislației naționale cu acquis-ul UE în domeniul educației, al nediscriminării și al drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Directiva (UE) 2019/882 privind cerințele de accesibilitate aplicabile produselor și serviciilor, cunoscută drept Actul european privind accesibilitatea, reprezintă principalul instrument legislativ obligatoriu al UE în acest domeniu. Directiva reflectă angajamentul Uniunii Europene pentru eliminarea barierelor, definește accesibilitatea drept o condiție esențială pentru participarea deplină în societate și stabilește cerințe de accesibilitate pentru anumite produse și servicii, inclusiv servicii digitale și tehnologii ale informației și comunicațiilor (Parlamentul European & Consiliul Uniunii Europene, 2019).

Deși Directiva nu reglementează direct clădirile școlare, aceasta este relevantă pentru platformele digitale educaționale, aplicațiile, site-urile web, conținutul digital utilizat în educație și serviciile de informare și comunicare furnizate publicului.

În calitate de stat candidat, Republica Moldova va trebui să își alinieze legislația națională la cerințele Directivei în procesul de aderare. Această obligație are implicații directe pentru digitalizarea educației, învățarea online și accesibilitatea informației educaționale pentru elevii cu dizabilități.

Setul de instrumente OCDE pentru infrastructură este construit în jurul Recomandării Consiliului OCDE privind guvernanța infrastructurii, adoptată la 17 iulie 2020. Recomandarea oferă orientări pentru întregul ciclu de viață al investițiilor și pune accent pe decizii eficiente, transparente și receptive, precum și pe considerente sociale, regionale, de gen și de mediu. (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică [OCDE], 2020). Deși are caracter orientativ (*soft law*), aceasta poate servi drept reper pentru guvernanța investițiilor publice în infrastructura socială și educațională, inclusiv pentru integrarea obiectivelor de echitate și acces incluziv .

Republica Moldova a intensificat cooperarea cu OCDE în ultimii ani, ca parte a angajamentelor sale de reformă și de aliniere a politicilor publice la standardele internaționale. În decembrie 2023, Republica Moldova și OCDE au semnat un Memorandum de înțelegere pentru modernizarea economiei, atragerea investițiilor și accelerarea procesului de aderare la Uniunea Europeană, sprijinind reformele structurale în diverse sectoare. În cadrul acestui acord, a fost elaborat un Plan de acțiuni RM–OCDE 2024–2027, care stabilește prioritățile viitoare ale cooperării bilaterale.

Deși Setul de instrumente OCDE nu este un ghid tehnic de accesibilitate (spre deosebire de standardele UNESCO/UE), el plasează accesibilitatea într-un cadru mai amplu: guvernanța infrastructurii orientată spre rezultate sociale.

OCDE afirmă explicit că: (a) infrastructura bine guvernată trebuie să contribuie activ la obiective sociale, nu doar economice; (b) accesul incluziv al populațiilor vulnerabile, inclusiv al persoanelor cu dizabilități, este un criteriu central al „infrastructurii de calitate”. (OCDE, 2020). Accesibilitatea este astfel conceptualizată nu ca un element tehnic izolat, ci ca rezultat al deciziilor de politică, planificare, bugetare, achiziții și monitorizare. Această abordare este deosebit de relevantă pentru infrastructura educațională, tratată de OCDE ca parte a infrastructurii sociale, cu impact direct asupra echității, participării și incluziunii.

Din perspectiva educației incluzive, valoarea adăugată a Setului de instrumente OCDE constă în integrarea accesibilității pe întregul ciclu de viață al investițiilor, nu doar în faza de construcție. Setul de instrumente sprijină:

- introducerea obiectivelor sociale explicite (echitate, acces incluziv, reducerea disparităților) în planificarea infrastructurii,
- corelarea investițiilor cu bunăstarea socială și dezvoltarea incluzivă,
- abordarea infrastructurii educaționale ca factor structural al incluziunii, nu doar ca suport material al procesului didactic.

Astfel, accesibilitatea devine un criteriu de guvernanță, o condiție de eligibilitate a investițiilor și o dimensiune monitorizabilă a performanței sectorului educațional.

Setul de instrumente oferă Republicii Moldova câteva lecții-cheie în domeniul accesibilității, și anume:

OCDE recomandă ca investițiile în infrastructură să fie aliniate de la început cu obiective sociale clare. Astfel, accesibilitatea școlilor nu trebuie tratată ca o adaptare punctuală, ci trebuie integrată ca obiectiv strategic în documentele de politici, în programele multianuale de investiții și în procesul de prioritizare a proiectelor educaționale. Această abordare va contribui la creșterea predictibilității investițiilor destinate elevilor cu dizabilități, în special în zonele rurale și slab deservite.

OCDE insistă asupra evaluării infrastructurii pe întregul ciclu de viață: planificare – construcție – operare – mentenanță – modernizare. Elementele de accesibilitate (rute accesibile, grupuri sanitare, semnalizare, siguranță) trebuie proiectate, bugetate și întreținute pe termen lung. Acest fapt va reduce degradarea rapidă a adaptărilor și va crește utilizabilitatea reală pentru elevii cu dizabilități locomotorii și senzoriale.

OCDE promovează utilizarea achizițiilor publice ca instrument pentru atingerea obiectivelor sociale. Accesibilitatea și incluziunea trebuie incluse explicit în specificațiile tehnice, criteriile de atribuire, clauzele de recepție și mecanismele de control al calității. Această abordare va crește probabilitatea ca soluțiile realizate să fie efectiv utilizabile de persoanele cu dizabilități vizuale, auditive, intelectuale și psihosociale.

OCDE evidențiază importanța guvernanței participative. Reprezentanții persoanelor cu dizabilități, părinții și comunitățile trebuie implicați în definirea proiectelor, monitorizarea implementării și evaluarea utilizării reale a infrastructurii. Această abordare contribuie la identificarea barierelor reale, nu doar a celor formale, și conduce la soluții mai adecvate pentru diferite tipuri de dizabilități.

OCDE recomandă integrarea indicatorilor sociali în evaluarea investițiilor publice. Proiectele de infrastructură școlară trebuie evaluate nu doar din perspectivă financiară, ci și în funcție de gradul de utilizare efectivă, accesul real la toate spațiile (săli, laboratoare, cantină, sală de sport) și impactul asupra grupurilor vulnerabile. Această abordare evidențiază barierele persistente pentru elevii cu dizabilități senzoriale și psihosociale și permite corecții sistemice.

Setul de instrumente „Îmbrățișarea diversității” este un ghid metodologic elaborat de Biroul UNESCO din Bangkok și Biroul Regional pentru Educație în Asia și Pacific. Publicat inițial în 2004 și republicat ulterior, documentul are caracter orientativ și sprijină cadrele didactice, directorii și administratorii educaționali în transformarea mediilor educaționale în spații incluzive și favorabile învățării. Ghidul oferă repere metodologice, întrebări orientative și instrumente de

autoevaluare și planificare, adaptabile unor contexte educaționale diverse, inclusiv celor cu resurse limitate (UNESCO Bangkok, 2015).

Republica Moldova este stat membru al UNESCO din 1992, asumându-și angajamente clare în domeniul educației prin implementarea Programului „Educație pentru Toți", realizarea Obiectivului de Dezvoltare Durabilă 4 – Educație de calitate, promovarea educației incluzive, reducerea disparităților educaționale și raportarea periodică către mecanismele UNESCO. În acest context, Setul de instrumente UNESCO este deosebit de relevant pentru Republica Moldova ca reper metodologic internațional acceptat, instrument de sprijin pentru dezvoltarea, evaluarea și autoevaluarea școlilor incluzive și bază pentru actualizarea standardelor minime, a instrumentelor de audit școlar și a inspecției, fără a necesita modificări legislative complexe.

UNESCO definește mediul educațional incluziv și favorabil învățării ca fiind unul care „primește, sprijină și educă toți copiii", indiferent de dizabilitate, gen, statut socioeconomic, limbă, cultură sau alte caracteristici. Un mesaj-cheie al Setului de instrumente este că educația incluzivă nu se reduce la integrarea copiilor cu dizabilități, ci presupune eliminarea tuturor barierelor care împiedică participarea și învățarea. (UNESCO Bangkok, 2015). Accesibilitatea este abordată nu ca standard tehnic izolat, ci ca parte integrantă a mediului de învățare, alături de cultura școlii, relațiile sociale, practicile de predare, managementul și organizarea școlii.

Setul de instrumente este organizat în șase broșuri tematice, care acoperă dimensiuni complementare ale incluziunii:

- Dezvoltarea unui mediu incluziv și prietenos cu învățarea;
- Colaborarea cu familiile și comunitățile;
- Integrarea tuturor copiilor în școală – identificarea și reducerea barierelor;
- Crearea unei clase incluzive și prietenoase pentru învățare;
- Managementul unei clase diverse;
- Crearea unui mediu sănătos, sigur și protector.

Din perspectiva accesibilității, valoarea ghidului constă în faptul că propune întrebări-cheie pentru analiza mediului fizic, organizațional și relațional și sprijină școala să evalueze dacă este, în practică, „fără bariere". Deși nu oferă parametri tehnici sau norme constructive, Setul de instrumente promovează o analiză funcțională a accesibilității prin:

- evaluarea căilor de acces și a intrărilor,
- siguranța circulației în interiorul școlii,
- utilizarea facilităților sanitare,
- accesul la materiale și resurse educaționale,
- identificarea barierelor „invizibile": atitudinale, organizaționale, de comunicare. (UNESCO Bangkok, 2015).

Accesibilitatea este strâns legată de siguranță, autonomie, demnitate și participarea activă a copiilor la viața școlii. Un element central al Setului de instrumente este abordarea participativă: elevii, părinții și comunitatea sunt implicați în identificarea barierelor, evaluarea mediului școlar și planificarea îmbunătățirilor. Această abordare consolidează legătura școală–familie–comunitate, sprijină responsabilitatea comună pentru incluziune și favorizează acceptarea diversității și reducerea stigmatizării.

Setul de instrumente este valoros pentru Republica Moldova din următoarele considerente:

- Poate fi aplicat pentru autoevaluarea periodică a școlilor din perspectiva gradului de accesibilitate și incluziune. Aceasta ar contribui la identificarea sistematică a barierelor de acces și circulație, la evaluarea accesibilității informației și a activităților de învățare și la corectarea practicilor organizaționale care limitează participarea elevilor cu dizabilități.
- Poate fi folosit ca bază pentru elaborarea sau actualizarea standardelor minime de accesibilitate a școlilor, ca instrument de audit ori pentru evaluarea participativă. Aceasta ar contribui la evaluarea funcțională a accesibilității școlii, mai ales în contextele cu resurse financiare limitate.
- Setul de instrumente, bazat pe abordări participative, poate instituționaliza parteneriatul cu familiile și comunitatea în managementul școlar. Aceasta ar spori transparența școlilor și încrederea familiilor în instituțiile de învățământ.

Setul de instrumente UNICEF privind accesibilitatea promovează aplicarea designului universal în clădiri și programe și oferă instrumente pentru evaluarea accesibilității, inclusiv liste de verificare și resurse pentru construcții accesibile. În domeniul școlar, abordarea este centrată pe copil și pe utilizarea efectivă a spațiilor educaționale, siguranță, autonomie, demnitate și participare egală la toate activitățile școlare (UNICEF, 2021; UNICEF India, 2016).

Analiza Setului de instrumente UNICEF privind accesibilitatea evidențiază faptul că cerințele UNICEF sunt integrate sistematic alături de standardele europene (EN 17210, CEN/TR 17621) și de standardele internaționale ISO (ISO 21542). Totuși, logica UNICEF este distinctă, pornind nu de la conformarea formală cu anumite dimensiuni, ci de la întrebarea: „Poate copilul să ajungă, să circule și să participe în siguranță și în mod independent?”

Setul de instrumente UNICEF privind accesibilitatea este operaționalizat prin liste de verificare tematice, care acoperă întregul ecosistem școlar, după cum urmează:

- accesul și deplasarea până la școală (parcări și căi de acces externe);
- accesul în clădire (intrări, recepție și puncte de control);
- circulația interioară (coridoare, uși, rampe, scări și lifturi);
- spațiile educaționale propriu-zise (săli de clasă, biblioteci și laboratoare);
- spațiile comune și extra curriculare (cantine, săli festive și săli de sport);
- grupurile sanitare și dușurile;
- terenurile de joacă;
- căile de evacuare și situațiile de urgență.

Această organizare evidențiază perspectiva UNICEF, potrivit căreia accesibilitatea trebuie asigurată fără întreruperi, astfel încât fiecare spațiu sau activitate să fie conectat în mod coerent, fără bariere ori zone dificil de traversat pentru copii.

Elementele centrale ale accesibilității în Setul de standarde UNICEF sunt următoarele:

1. *Acces fără bariere și trasee continue*. UNICEF pune accent pe trasee plane, continue și fără trepte, precum și pe legătura funcțională dintre parcare, accesul exterior, intrare și spațiile interioare. (UNICEF, 2021). Ideea de bază este că o singură barieră dintr-un lanț anulează accesibilitatea întregului parcurs. Accesibilitatea este evaluată prin criterii precum :
   - amplasarea parcării accesibile în apropierea intrării principale;
   - asigurarea lățimii minime a căilor de acces;
   - eliminarea pragurilor și a obstacolelor;

- utilizarea unor suprafețe dure, stabile și antiderapante.

2. *Accesibilitate multisenzorială.* Un element definitoriu al Setului de instrumente UNICEF este prezentarea informației prin canale complementare — vizual, auditiv și tactil —, de exemplu, prin semnalizare tactilă și Braille sau prin sisteme audio și vizuale în lifturi. (UNICEF, 2021). Această abordare răspunde nevoilor copiilor cu deficiențe de vedere sau de auz și ale celor cu dizabilități intelectuale ori cognitive, care beneficiază de o semnalizare clară și logică.
3. *Accesibilitatea ca element al siguranței.* În Setul de instrumente UNICEF, accesibilitatea este inseparabilă de siguranță. Exemplele includ rampe cu pante reduse și balustrade duble, scări cu marcaje contrastante și elemente tactile, balustrade continue, borduri de protecție și iluminare adecvată, inclusiv pentru citirea pe buze. Accesibilitatea este tratată nu doar ca facilitare a accesului, ci și ca măsură de prevenire a accidentelor, în special pentru copiii cu dizabilități locomotorii sau de vedere, pentru copiii mici și pentru cei cu tulburări de echilibru.
4. *Accesibilitatea sălilor de clasă și a spațiilor educaționale.* UNICEF tratează sala de clasă ca spațiu pedagogic și funcțional, nu doar arhitectural. Sunt avute în vedere spații de manevră și poziționare pentru elevii care utilizează scaun rulant, poziționarea adecvată a elevilor cu deficiențe de vedere, sisteme de amplificare a sunetului pentru elevii cu deficiențe de auz și soluții de reducere a stimulilor pentru copiii cu dizabilități cognitive sau psihosociale. Astfel, accesibilitatea susține direct procesul de învățare și nu constituie un element adițional (UNICEF, 2021).
5. *Accesibilitatea spațiilor comune, de joacă și de recreere.* Setul de instrumente UNICEF depășește abordarea minimală și include accesul pe scenă în sălile festive, prin rampe și balustrade, locuri accesibile în sălile de sport, vestiare și dușuri adaptate, precum și terenuri de joacă incluzive, dotate cu echipamente accesibile, trasee tactile, suprafețe amortizante și zone de odihnă. Această abordare reflectă principiul UNICEF potrivit căruia participarea deplină la viața școlii include joaca, sportul, festivitățile și recreerea.
6. *Accesibilitatea în situații de urgență și evacuare.* Setul de instrumente UNICEF integrează accesibilitatea în căile de evacuare și în planificarea situațiilor de urgență. Cerințele includ rute de evacuare suficient de largi și lipsite de obstacole, uși de evacuare accesibile, semnalizare vizuală și tactilă, precum și zone de siguranță în care elevii cu dizabilități pot aștepta evacuarea asistată. Accesibilitatea este astfel esențială pentru protecția vieții, nu doar pentru participarea educațională.

Pe baza analizei Setului de instrumente UNICEF, pot fi formulate următoarele lecții pentru sistemul educațional din Republica Moldova:

1. **Accesibilitatea trebuie abordată ca sistem.** Setul de instrumente UNICEF demonstrează necesitatea unei abordări integrate, de tip „lanț de accesibilitate”; adaptarea unor elemente izolate, precum o rampă sau o toaletă, nu este suficientă.
2. **Funcționalitatea contează mai mult decât conformarea formală.** Instrumentele UNICEF verifică dacă elementele sunt efectiv utilizabile de copii, nu doar dacă există conform proiectului.
3. **Accesibilitatea este parte a calității educației.** Standardele UNICEF leagă explicit accesibilitatea de participare, siguranță, rezultate educaționale și bunăstare.

4. **Instrumentele pot fi utilizate direct în auditul școlar.** Listele de verificare UNICEF pot constitui baza auditurilor de accesibilitate, a autoevaluării școlare și a sprijinului metodologic pentru investiții și reabilitări.

Prin urmare, Setul de instrumente UNICEF pentru accesibilitatea școlilor promovează o abordare centrată pe nevoile copilului, punând accent pe utilizarea practică, siguranța și participarea completă. Accesibilitatea este concepută ca un proces neîntrerupt care vizează toate spațiile școlare – de la intrarea în incintă până la sala de clasă, zonele de recreere și traseele de evacuare. Pentru Republica Moldova, aceste instrumente reprezintă o bază metodologică solidă și coerentă pentru evaluarea infrastructurii școlare și pentru integrarea accesibilității ca pilon fundamental al educației incluzive și al calității procesului educațional.

Standardul ISO 21542:2021 privind accesibilitatea și utilizabilitatea mediului construit. ISO 21542:2021 este standardul internațional de referință privind accesibilitatea și utilizabilitatea mediului construit. Documentul are aplicabilitate transversală pentru clădiri publice, educaționale, culturale și sportive și adoptă o abordare tehnico-funcțională, aplicabilă în contexte naționale diferite (Organizația Internațională de Standardizare [ISO], 2021).

ISO 21542:2021 depășește abordările formale și stabilește că o clădire este accesibilă atunci când poate fi utilizată independent, confortabil și în siguranță de o gamă cât mai largă de persoane. Aceasta include utilizatorii de scaune rulante, persoanele cu dizabilități de vedere sau de auz, persoanele cu dificultăți cognitive, copiii, persoanele vârstnice și persoanele cu mobilitate temporar redusă. Pentru mediul școlar, aceasta presupune nu doar posibilitatea de a intra în clădire, ci și participarea deplină la activitățile educaționale, fără bariere (ISO, 2021).

ISO 21542 tratează accesibilitatea, inclusiv în școli, ca pe un traseu continuu care cuprinde accesul pe amplasament, intrările în clădire, circulația interioară, utilizarea spațiilor funcționale și evacuarea în siguranță. Orice întrerupere a acestui lanț compromite accesibilitatea întregului parcurs.

ISO 21542 pune accentul pe dimensiuni funcționale, nu doar pe aspecte simbolice. Prin urmare, dimensiunile trebuie să asigure manevrarea efectivă și accesul real, nu doar respectarea unor cerințe teoretice. Sunt obligatorii spații de întoarcere, acces frontal și lateral, iar coridoarele, ușile, rampele și lifturile trebuie proiectate astfel încât persoanele cu diverse tipuri de dizabilități să le poată utiliza independent. În mediul școlar, sălile de clasă, bibliotecile, cantinele și sălile de sport trebuie evaluate din perspectiva funcționalității și accesibilității, nu doar din punct de vedere geometric.

Un element fundamental al standardului ISO 21542 îl reprezintă orientarea accesibilă, care presupune integrarea informațiilor vizuale, tactile și auditive, utilizarea contrastului cromatic, a marcajelor tactile, precum indicatoarele tactile de orientare (TWSI), a unei semnalizări clare și uniforme, a inscripțiilor Braille și a elementelor în relief. Această abordare facilitează orientarea spațială și accesul elevilor cu deficiențe de vedere sau cu dizabilități cognitive, precum și accesul copiilor mici aflați în etapa de explorare și adaptare la mediul școlar.

ISO 21542 include elemente-cheie deosebit de utile pentru infrastructura școlară. În continuare sunt prezentate unele dintre aceste elemente și cerințele ISO 21542 aplicabile acestora.

1. **Intrări, uși și recepții.** ISO 21542 prevede: (a) uși fără praguri sau cu praguri minime; (b) lățimi care permit trecerea utilizatorilor de scaune rulante; (c) spații de manevră înainte și

după uși; (d) mânere ușor de utilizat, care nu necesită prindere fină; și (e) contrast vizual între uși, mânere și pereți. În practică, multe școli considerate „adaptate” din Republica Moldova prezintă neconformități privind pragurile și spațiile de manevră.

2. **Circulație interioară: coridoare, rampe și scări.** ISO 21542 prevede: (a) coridoare suficient de largi pentru circulație bidirecțională; (b) rampe cu pante moderate, balustrade continue și platforme; și (c) scări cu trepte uniforme, marcaje contrastante, balustrade duble și avertizare tactilă. În școli, aceste elemente sunt esențiale pentru siguranța zilnică, deplasarea între ore și evacuarea persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități.
3. **Lifturi.** ISO 21542 tratează liftul ca element central al accesului egal pe verticală, nu ca soluție excepțională. Cerințele esențiale includ: (a) o cabină suficient de mare pentru un utilizator de scaun rulant; (b) uși automate; (c) comenzi tactile și Braille; (d) informații vizuale și auditive; și (e) opriri la toate nivelurile relevante.
4. **Săli de clasă și spații educaționale.** ISO 21542 extinde principiile generale asupra spațiilor de învățare, prevăzând: (a) spațiu de manevră pentru elevii care utilizează scaun rulant; (b) mobilier accesibil și stabil; (c) iluminare adecvată; (d) suprafețe mate; și (e) posibilitatea utilizării tehnologiilor asistive. Standardul susține astfel designul universal al mediului educațional, nu doar al clădirii.
5. **Grupuri sanitare și dușuri.** ISO 21542 stabilește dimensiuni minime funcționale pentru grupurile sanitare și dușuri, spații laterale pentru transfer, bare de sprijin poziționate corect, lavoare accesibile și echipamente montate la înălțimi utilizabile din poziție șezândă.
6. **Evacuare și siguranță.** ISO 21542 integrează accesibilitatea în protecția vieții prin rute de evacuare accesibile, uși de evacuare fără obstacole, semnalizare vizuală și tactilă și zone de siguranță pentru persoanele cu dizabilități. Accesibilitatea în situații de urgență este tratată ca obligație etică și tehnică, nu ca opțiune.

Comparativ cu seturile de standarde și instrumente de accesibilitate elaborate de UNICEF și OCDE, ISO 21542 oferă criterii tehnice coerente și reproductibile, aplicabile direct în proiectare, construcție, reabilitare și audit. În contextul Republicii Moldova, ISO 21542 ar putea fi utilizat ca standard-cadru pentru revizuirea normelor privind infrastructura școlară. Investițiile în infrastructura educațională ar trebui condiționate de conformitatea funcțională cu ISO 21542, ceea ce ar facilita armonizarea cerințelor UNICEF și UE cu normele naționale.

Standardul european EN 17210:2021 stabilește cerințe funcționale privind accesibilitatea și utilizabilitatea mediului construit. Este un standard orizontal, aplicabil tuturor tipurilor de clădiri deschise publicului, inclusiv școlilor (Comitetul European de Standardizare, 2021). EN 17210:2021 nu este un cod de construcție prescriptiv, ci un standard de performanță funcțională, care oferă un cadru general pentru specificații tehnice detaliate și pentru corelarea cu standarde internaționale precum ISO 21542:2021 (ISO, 2021).

Standardul se bazează pe conceptul de „utilizabilitate”, depășind noțiunea de simplu acces fizic. O clădire este considerată cu adevărat accesibilă dacă:

1. poate fi accesată, utilizată, înțeleasă și evacuată fără dificultăți;
2. aceste acțiuni pot fi realizate independent, în condiții de siguranță și cu respectarea demnității fiecărei persoane;

3. răspunde nevoilor unei game cât mai largi de utilizatori, inclusiv copii și adulți cu dizabilități, persoane cu mobilitate temporar redusă, copii mici și persoane cu deficiențe senzoriale sau cognitive.

EN 17210 abordează accesibilitatea ca un lanț funcțional neîntrerupt, cuprinzând: sosirea la locație; intrarea în clădire; orientarea și deplasarea internă; folosirea spațiilor educaționale și comune; accesul la servicii (precum grupuri sanitare, cantină etc.); precum și evacuarea sigură în caz de urgență. Dacă oricare dintre aceste verigi nu funcționează corect, accesibilitatea este afectată în ansamblu. Acest principiu se reflectă clar în modul de structurare a listelor de verificare din documentul analizat, unde evaluarea accesibilității se realizează în ordine logică, nu pe fragmente disparate.

În continuare sunt prezentate principalele cerințe funcționale prevăzute de EN 17210, relevante pentru instituțiile de învățământ din Republica Moldova (Comitetul European de Standardizare, 2021).

1. *Acces și deplasare fără obstacole.* Traseele exterioare și interioare trebuie să fie lipsite de trepte și blocaje nejustificate, iar suprafețele trebuie să fie ferme, stabile și antiderapante. Lățimile trebuie să permită circulația și depășirea în siguranță, inclusiv pentru utilizatorii de dispozitive de mobilitate. În mediul școlar, căile accesibile trebuie să conecteze intrarea principală cu toate zonele relevante: săli de clasă, spații festive și sportive, grupuri sanitare și alte funcțiuni esențiale.
2. *Orientare și informare accesibile.* Standardul prevede un contrast vizual adecvat, informații consecvente și ușor de înțeles și utilizarea canalelor vizual, tactil și auditiv. Intrările, funcțiunile și traseele principale trebuie identificate rapid, astfel încât utilizatorii să se poată orienta în siguranță și independent. Cerința este esențială pentru elevii cu deficiențe de vedere, pentru cei cu dizabilități intelectuale și pentru copiii mici.
3. *Intrări, uși și spații de manevră.* Intrările și ușile trebuie să permită accesul facil și sigur prin eliminarea pragurilor sau reducerea lor la minimum, asigurarea unor lățimi adecvate și amenajarea spațiilor de manevră înainte și după uși. Feroneria trebuie să fie intuitivă și ușor de operat, fără prindere fină sau forță excesivă. Accentul este pus pe utilizarea autonomă și pe eliminarea dependenței de ajutor extern.
4. *Circulație verticală: rampe, scări și lifturi.* Circulația verticală este o condiție a accesului egal. Rampele trebuie să permită deplasarea sigură, fără efort excesiv; scările trebuie semnalizate vizual și tactil și prevăzute cu marcaje contrastante; lifturile trebuie să asigure utilizarea independentă, prin comenzi accesibile și semnalizare vizuală și auditivă. În școli, aceste cerințe susțin participarea egală la activități, accesul la toate nivelurile și eliminarea segregării funcționale.
5. *Spații educaționale și comune.* Sălile de clasă, bibliotecile, sălile festive, cantinele și sălile de sport trebuie să fie nu doar accesibile la intrare, ci și funcționale și utilizabile pentru toți. Configurarea spațiilor trebuie să permită participarea activă, independentă și sigură a fiecărui elev.
6. *Grupuri sanitare.* Grupurile sanitare accesibile trebuie să permită deplasarea, transferul, spălarea mâinilor și realizarea actelor de igienă personală în condiții de siguranță și independență. Conformitatea presupune dotări funcționale, inclusiv bare de sprijin, spațiu de manevră, lavoare la înălțime adecvată și feronerie ușor de utilizat, nu doar aplicarea unui simbol de accesibilitate.

7. *Evacuare și siguranță.* Rutele și ușile de evacuare trebuie să fie accesibile și ușor de utilizat, iar semnalizarea trebuie furnizată în formate vizuale, tactile și auditive. Pentru persoanele care nu pot părăsi imediat clădirea trebuie prevăzute spații de refugiu sigure. Accesibilitatea trebuie menținută pe întreg parcursul evacuării, ca expresie a dreptului fiecărei persoane la siguranță și demnitate.

Lecții esențiale pentru Republica Moldova. Standardul EN 17210 poate constitui un reper funcțional de bază pentru evaluarea accesibilității în școli, mutând accentul de la simpla prezență a dotărilor la verificarea utilizării efective de către toți beneficiarii. Acest cadru oferă un sprijin solid pentru audituri tematice privind accesibilitatea, fundamentarea investițiilor publice și armonizarea cerințelor UNICEF și ISO 21542:2021 cu reglementările locale. De asemenea, facilitează trecerea de la o abordare strict formală a accesibilității la una funcțională, centrată pe utilizator, demnitate și participare deplină.

Analiza cadrului legal internațional și a pachetelor de standarde relevă convergența progresivă a drepturilor omului, politicilor europene și standardelor tehnice asupra accesibilității în educație. Instrumentele ONU, Consiliului Europei și UE impun accesibilitatea ca normă obligatorie, nu doar ca recomandare, subliniind faptul că educația incluzivă și participarea deplină a copiilor cu dizabilități sunt drepturi fundamentale. Standardele UNICEF, ISO 21542:2021 și EN 17210, deși diferă prin abordarea lor – UNICEF fiind centrat pe copil și utilizare practică, ISO 21542:2021 pe criterii tehnico-funcționale reproductibile, iar EN 17210 pe performanță funcțională și design universal –, converg asupra ideii că accesibilitatea trebuie să fie un lanț continuu, acoperind fiecare verigă a parcursului educațional. Similaritățile se regăsesc în abordarea sistemică și participativă, accentul pe siguranță, autonomie și demnitate, precum și pe evaluarea funcțională a tuturor spațiilor școlare. Diferențele țin de nivelul de detaliu tehnic și de instrumentele de implementare: UNICEF propune liste de verificare și audit participativ, ISO 21542:2021 furnizează parametri tehnici riguroși, iar EN 17210 stabilește cadrul umbrelă pentru armonizarea standardelor și audit funcțional.

Aplicabilitatea acestor standarde în Republica Moldova este deosebit de relevantă în contextul procesului de aderare la UE și al reformelor educaționale. Ca stat candidat, Republica Moldova trebuie să își armonizeze legislația și politicile cu acquis-ul european, integrând cerințele EN 17210 și ISO 21542, precum și standardele UNICEF, în normele naționale și în proiectele de infrastructură școlară. Această integrare permite trecerea de la adaptări punctuale la transformări sistemice, astfel încât accesibilitatea să devină un criteriu de guvernanță, o condiție de eligibilitate a investițiilor și un indicator de performanță educațională. Valorificarea abordării participative și a principiului designului universal, alături de audituri funcționale și evaluări periodice, va contribui la eliminarea barierelor persistente și la creșterea calității educației pentru toți copiii, indiferent de dizabilitate.

Analiza cadrului juridic național privind accesibilitatea instituțiilor de învățământ

Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități este actul normativ fundamental în domeniul dizabilității, transpunând obligațiile statului care derivă din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Capitolul III al legii este dedicat exclusiv accesibilității și stabilește obligații clare privind eliminarea barierelor arhitecturale, informaționale și de comunicare, inclusiv în infrastructura educațională (Parlamentul Republicii Moldova, 2012).

Forța principală a legii constă în abordarea sa holistică și bazată pe drepturi, care fundamentează accesibilitatea ca precondiție a participării egale în toate domeniile vieții. Totodată, legea creează cadrul juridic pentru dezvoltarea ulterioară a normativelor tehnice și a documentelor de politici sectoriale.

În practică, impactul legii este limitat de absența unui program de implementare, de lipsa mecanismelor financiare dedicate și de insuficiența mecanismelor independente de coordonare și monitorizare. Astfel, legea rămâne, în mare parte, o platformă normativă insuficient operaționalizată.

Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (SND) reprezintă documentul-cheie de viziune strategică pe termen lung al Republicii Moldova. Aceasta trasează direcțiile principale de dezvoltare a țării și adaptează obiectivele, prioritățile, indicatorii și țintele asumate la nivel internațional la specificul contextului național. SND reflectă prevederile Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, angajamentele aferente statutului de țară candidată la aderarea la UE și Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă. Strategia fundamentează cadrul național de planificare strategică și stabilește prioritățile și direcțiile de intervenție pe termen lung (Parlamentul Republicii Moldova, 2022).

Analiza situațională evidențiază faptul că accesul persoanelor cu dizabilități la educație este restrâns, în principal, *din cauza infrastructurii educaționale insuficient accesibile*. Această carență limitează participarea egală și contribuie la perpetuarea inegalităților, ceea ce indică necesitatea unor intervenții sistemice pentru asigurarea unui mediu incluziv și adaptat tuturor beneficiarilor. În acest context, Obiectivul general 3 al Strategiei — garantarea unei educații de calitate și relevante pentru toți, pe parcursul întregii vieți — este concretizat prin următoarele obiective specifice:

Obiectivul specific 3.1. Dezvoltarea cuprinzătoare a copiilor în educația timpurie, pentru învățarea și bunăstarea pe tot parcursul vieții.

Obiectivul specific 3.2. Formarea unor competențe transformatoare în sistemul educațional, axate pe nevoile de cunoștințe și pe aptitudinile de viitor.

Obiectivul specific 3.3. Dezvoltarea unui sistem accesibil, flexibil și relevant de educație continuă a adulților, în perspectiva învățării pe tot parcursul vieții.

Una dintre direcțiile de politici și dintre intervențiile prioritare prevăzute la pct. 5.27 privind politicile și managementul în domeniul muncii și incluziunii vizează *elaborarea unor standarde obligatorii pentru adaptarea programelor și a infrastructurii educaționale la necesitățile persoanelor cu dizabilități* (O1.1–O1.3, O6.1 și O6.2).

Strategia recunoaște incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități drept o prioritate centrală a politicilor sociale. Aceasta conturează un cadru de referință coerent pentru alinierea politicilor naționale dedicate asigurării incluziunii educaționale, punând accent pe dezvoltarea și modernizarea infrastructurii educaționale, precum și pe crearea unor medii de învățare accesibile și adaptate tuturor. De asemenea, promovează o abordare intersectorială, facilitând sprijinul necesar pentru tranziția copiilor cu dizabilități către piața muncii. Totuși, monitorizarea progresului în implementarea Strategiei rămâne dificilă din cauza lipsei unor mecanisme clare de raportare și evaluare în raport cu cadrul de politici educaționale și cu angajamentele internaționale relevante.

Codul educației al Republicii Moldova nr. 152/2014 stabilește cadrul juridic al sistemului educațional și promovează educația incluzivă, inclusiv prin servicii de sprijin și mecanisme de finanțare suplimentară pentru copiii cu cerințe educaționale speciale. (Parlamentul Republicii Moldova, 2014). Din perspectiva dreptului la educație, documentul este aliniat principiilor nediscriminării și egalității de șanse .

Cu toate acestea, dimensiunea accesibilității infrastructurale este insuficient dezvoltată. Codul nu stabilește cerințe clare și obligatorii privind accesibilitatea fizică, senzorială și informațională a școlilor și continuă să reflecte, parțial, o abordare medicală a dizabilității. Legătura dintre educația incluzivă și mediul construit accesibil rămâne insuficient articulată.

Strategia de dezvoltare „Educația 2030" și Programul de implementare a acesteia pentru anii 2023–2025. Strategia stabilește direcțiile principale de acțiune pentru soluționarea problemelor sistemice din educație și realizarea obiectivelor naționale de dezvoltare în domeniu, iar Programul transpune obiectivele strategice în acțiuni, responsabilități și costuri de implementare (Guvernul Republicii Moldova, 2023a).

Documentul transpune angajamentele internaționale și Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD), promovând viziunea unei educații incluzive, centrate pe elev, pe parcursul întregii vieți. Strategia analizează situația actuală a incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educaționale speciale, identificând problemele și riscurile care pot apărea dacă nu sunt adoptate măsuri adecvate de remediere. Printre provocările majore se remarcă lipsa resurselor financiare suficiente. Strategia este armonizată cu prevederile convențiilor internaționale la care Republica Moldova este parte și include o secțiune dedicată educației incluzive ca pilon al unei societăți echitabile. Sunt prevăzute priorități precum extinderea programelor centrate pe beneficiarul educației, creșterea gradului de incluziune a copiilor cu cerințe educaționale speciale în școlile generale, integrarea incluziunii educaționale ca dimensiune transversală, fundamentarea politicilor de incluziune pe termen mediu și lung, alinierea la ODD 4 privind reducerea inegalităților, *îmbunătățirea infrastructurii fizice a instituțiilor de învățământ* și dezvoltarea resurselor umane pentru sporirea calității incluziunii.

Totuși, Strategia nu include soluții sau mecanisme clare pentru identificarea și mobilizarea resurselor financiare necesare realizării obiectivelor stabilite, ceea ce poate limita eficiența implementării și impactul pe termen lung.

Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2024–2027 constituie documentul sectorial de referință pentru dezvoltarea educației incluzive, oferind un cadru de obiective, acțiuni și indicatori. (Guvernul Republicii Moldova, 2023b). Programul este corelat cu strategiile naționale și cu angajamentele internaționale și recunoaște rolul serviciilor de sprijin, al tehnologiilor asistive și al inovării educaționale.

În ceea ce privește accesibilitatea, Programul recunoaște importanța infrastructurii, însă nu dispune de o finanțare suficientă și predictibilă. Absența unui fond dedicat accesibilizării școlilor, dependența de finanțarea externă și publicarea insuficientă a rapoartelor de progres limitează capacitatea Programului de a produce schimbări structurale.

Codul urbanismului și construcțiilor nr. 434/2023 reprezintă pilonul principal al cadrului normativ național care reglementează proiectarea, construirea, reabilitarea și utilizarea infrastructurii sociale, inclusiv a clădirilor școlare. (Parlamentul Republicii Moldova, 2023). Adoptarea Codului în anul 2023 marchează o modernizare conceptuală importantă prin integrarea cerințelor privind accesibilitatea mediului construit și a responsabilităților actorilor implicați în procesul de construcție .

Documentul afirmă clar politica statului în domeniul asigurării accesibilității infrastructurii sociale și stabilește obligația de a asigura accesul persoanelor cu dizabilități și al persoanelor cu mobilitate redusă, atât în cazul construcțiilor noi, cât și prin adaptarea graduală a celor existente. Un element esențial îl constituie distribuirea responsabilității pe întregul lanț al construcțiilor: investitor, proiectant, verificator, executant și autoritate publică.

În același timp, deși accesibilitatea este recunoscută ca principiu transversal, Codul rămâne predominant declarativ. Accesibilitatea nu este inclusă explicit ca *cerință fundamentală privind calitatea construcțiilor*, iar obligațiile operaționale nu sunt suficient detaliate pentru a garanta o implementare uniformă. Controlul exercitat de Inspectoratul Național de Supraveghere Tehnică vizează conformitatea cu proiectul, dar nu permite impunerea remedierilor în situațiile în care accesibilitatea nu a fost prevăzută inițial, ceea ce limitează eficiența aplicării.

NCM C.01.03:2017 – Proiectarea instituțiilor de învățământ general reglementează cerințele de proiectare pentru clădirile instituțiilor de învățământ general, având aplicabilitate atât pentru construcțiile noi, cât și pentru reabilitarea celor existente. Din perspectiva accesibilității, documentul face trimitere la normative și coduri practice specifice, recunoscând necesitatea adaptării spațiilor educaționale pentru persoanele cu dizabilități (Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, 2017).

Totuși, abordarea accesibilității este fragmentară și limitată, fiind concentrată preponderent asupra accesului fizic și, în special, asupra dizabilității locomotorii. Normativul nu conține un capitol distinct dedicat accesibilității, nu dezvoltă cerințe funcționale pentru toate spațiile educaționale (săli de clasă, laboratoare, biblioteci, cantine) și nu reflectă abordarea educației incluzive consacrată de art. 24 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

În forma actuală, documentul nu răspunde suficient realităților educației incluzive moderne și necesită o revizuire structurală, atât din perspectiva terminologiei, cât și a cerințelor tehnice aplicabile diferitelor tipuri de dizabilități.

NCM C.01.16:2025 – Cerințe generale de securitate pentru obiectivele de construcție la folosirea și accesibilitatea lor pentru persoanele cu dizabilități. NCM C.01.16:2025 reprezintă cel mai recent normativ național în domeniul accesibilității mediului construit și înlocuiește NCM C.01.06:2014. Documentul, aprobat prin Ordinul ministrului infrastructurii și dezvoltării regionale nr. 192 din 27 noiembrie 2025 și pus în aplicare la 4 decembrie 2025, stabilește cerințe pentru clădirile și construcțiile accesibile persoanelor cu

dizabilități și grupurilor cu mobilitate redusă (Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale [MIDR], 2025).

Un element deosebit de important este introducerea explicită a conceptului de acomodare rezonabilă pentru clădirile existente, prin recunoașterea limitărilor obiective ale fondului construit și a necesității unor soluții funcționale adaptate. Normativul detaliază cerințe privind accesul exterior, intrările, circulația interioară, rampele, căile de evacuare și spațiile funcționale.

Cu toate acestea, deși documentul face pași importanți spre o abordare cuprinzătoare, rămân lacune semnificative în ceea ce privește accesibilitatea pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale, precum și dezvoltarea completă a dimensiunii senzoriale (orientare, contrast și informare multisenzorială). Din această perspectivă, normativul necesită completări pentru a acoperi întregul spectru al dizabilității, inclusiv în mediul școlar.

CP C.01.11:2018 – Clădiri și construcții publice accesibile pentru persoane cu dizabilități. Reguli de proiectare. Codul practic oferă o abordare detaliată a accesibilității clădirilor publice, inclusiv a instituțiilor educaționale. Documentul tratează accesibilitatea prin prisma a patru criterii funcționale: accesibilitatea, siguranța, informarea și confortul (Ministerul Economiei și Infrastructurii, 2018).

Un avantaj major al documentului este faptul că recunoaște explicit toate tipurile de dizabilități și descrie soluții pentru săli de clasă, biblioteci, săli festive, spații sportive, precum și pentru evacuare și gestionarea riscurilor. Din punct de vedere conceptual, CP C.01.11 este cel mai apropiat de logica designului universal și de abordarea funcțională consacrată de EN 17210.

Limitarea majoră constă însă în caracterul său neobligatoriu. Aplicarea cerințelor depinde de voința beneficiarului investiției, ceea ce îi reduce impactul practic în lipsa unei corelări directe cu actele normative obligatorii.

Prin urmare, ansamblul documentelor de politici și al normativelor analizate demonstrează că Republica Moldova a construit un cadru relativ avansat, aliniat la Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și la orientările europene. Accesibilitatea este recunoscută drept un drept fundamental și o obligație a statului în documentele strategice naționale — Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, Strategia de dezvoltare „Educația 2030” și Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2024–2027 —, precum și în legislația de bază, inclusiv în Legea nr. 60/2012, Codul urbanismului și construcțiilor și Codul educației.

Cu toate acestea, accesibilitatea în educație continuă să fie afectată de fragmentarea normativă, operaționalizarea insuficientă, bugetarea limitată și monitorizarea deficitară. Aceste carențe evidențiază necesitatea revizuirii și îmbunătățirii politicilor educaționale, a cadrului normativ privind accesibilitatea, precum și a mecanismelor de monitorizare și de implementare a standardelor în practică.

Gradul de armonizare a standardelor naționale de accesibilitate cu normativele europene

Analiza comparativă a standardelor naționale de accesibilitate, în special a NCM C.01.16:2025, cu normativele europene denotă un nivel bun de armonizare, atât la nivelul principiilor, cât și al conceptelor. Astfel, documentele naționale integrează explicit designul universal, impun obligația asigurării accesibilității ex ante și prevăd conceptul de acomodare rezonabilă pentru clădirile existente. Accesibilitatea este tratată ca o obligație generală, fiind considerată o responsabilitate a statului, nu doar o măsură opțională sau de bunăvoință. De asemenea, logica unui traseu accesibil continuu — de la intrarea pe teritoriu până la evacuare — se regăsește atât în cadrul național, cât și în normele europene, reflectând o convergență solidă de abordare.

Acest nivel de armonizare plasează Republica Moldova într-o zonă de compatibilitate substanțială cu standardele europene, cel puțin din perspectiva principiilor și a cadrului conceptual, ceea ce reprezintă un pas important pentru recunoașterea accesibilității ca drept fundamental.

Totuși, la nivel național, aceste principii nu sunt încă transpuse suficient în cerințe funcționale clare și verificabile și nici în practici unitare. Standardele europene și internaționale, precum EN 17210:2021 și ISO 21542:2021, sunt orientate spre utilizabilitate și rezultate funcționale, ceea ce facilitează evaluarea concretă a accesibilității. Din această perspectivă, cadrul național nu conține încă un set complet de indicatori funcționali care să permită monitorizarea și validarea efectivă a accesului (CEN, 2021; ISO, 2021; MIDR, 2025).

Domenii cu nivel înalt de armonizare (convergență structurală și tehnică). În mai multe domenii-cheie — traseele externe, rampele și scările, circulația interioară, evacuarea și siguranța — NCM C.01.16:2025 reproduce, în mare măsură, cerințele europene, inclusiv la nivelul parametrilor tehnici, ceea ce indică un grad avansat de armonizare (aproximativ 80–90%) cu standardele europene (CEN, 2021; MIDR, 2025). În continuare sunt prezentate aceste domenii.

Trasee externe și acces până la clădire. Principiul traseului continuu fără bariere este comun ambelor cadre. Pantele maxime, lățimile minime, tratarea diferențelor de nivel și utilizarea indicatorilor tactili sunt aliniate foarte bine la bunele practici UE.

Rampe și scări. Parametrii privind pantele, platformele intermediare, balustradele duble, marcajele contrastante și avertizarea tactilă sunt compatibili, atât numeric, cât și conceptual, cu EN 17210. Cerința europeană privind completarea scărilor cu soluții alternative accesibile este reflectată explicit în NCM.

Circulație internă (coridoare, uși, spații de manevră). Dimensiunile minime, spațiile de întoarcere, eliminarea pragurilor, contrastul vizual și operarea ușilor sunt foarte bine armonizate. Logica utilizării independente și sigure este comună.

Evacuare și siguranță. NCM este robust și bine aliniat la cerințele europene privind rutele de evacuare accesibile, lățimile minime, zonele de siguranță și abordarea diferitelor tipuri de mobilitate în situații de urgență.

Astfel, în ceea ce privește nucleul accesibilității fizice și al siguranței, cadrul național este armonizat în proporție mare (aproximativ 80–90%) cu standardele europene. Această apreciere

rezultă din compararea cerințelor privind traseele, rampele, scările, circulația interioară și evacuarea, nu dintr-un coeficient oficial publicat (CEN, 2021; MIDR, 2025).

Domenii cu armonizare bună, dar mai ales la nivel de principiu. Există domenii în care alinierea dintre standardele naționale și cele europene se realizează mai ales la nivel conceptual, fără a fi transpusă complet în practici și cerințe operaționale concrete. În aceste cazuri, NCM C.01.16:2025 reflectă principiile europene, dar nu le detaliază suficient din perspectiva implementării și a verificării efective.

În ceea ce privește *principiile generale și designul universal*, NCM C.01.16:2025 integrează explicit concepte precum designul universal, accesul egal și acomodarea rezonabilă, aspecte deosebit de relevante pentru clădirile existente. Totuși, la nivel național, aceste principii sunt formulate mai curând ca repere generale, fără a fi transpuse integral în cerințe funcționale și indicatori verificabili, așa cum se întâmplă în standardele europene și internaționale orientate spre utilizabilitate (CEN, 2021; ISO, 2021; MIDR, 2025).

În ceea ce privește *lifturile și accesul pe verticală*, cerințele de bază din NCM C.01.16:2025 privind dimensiunile și informarea multisenzorială sunt compatibile cu standardele europene și internaționale. Diferența majoră apare însă în modul de evaluare a utilizării efective: EN 17210:2021 și ISO 21542:2021 pun accent pe accesul independent, circulația verticală, informarea vizuală, tactilă și auditivă, precum și pe evacuarea în condiții de siguranță, în timp ce standardul național se concentrează mai mult asupra existenței și conformității tehnice a echipamentului (CEN, 2021; ISO, 2021; MIDR, 2025).

Domenii cu armonizare parțială (lacune față de standardele europene). Deși există progrese notabile în armonizarea cadrului național cu standardele europene în mai multe domenii, anumite aspecte rămân insuficient aliniate, generând lacune semnificative față de cerințele detaliate prevăzute la nivel european. Aceste diferențe se regăsesc în special în privința *parcărilor accesibile și a grupurilor sanitare*, domenii în care standardele europene oferă instrumente de evaluare mult mai precise și mai ușor de aplicat în practică.

Parcări accesibile și legătura cu intrarea. Atât cadrul național, cât și cel european recunosc importanța existenței locurilor de parcare marcate pentru persoanele cu dizabilități și a unui traseu accesibil care să asigure legătura dintre acestea și intrarea în clădire. Totuși, standardele europene definesc mult mai clar indicatorii operaționali, precum proporția locurilor de parcare accesibile în raport cu numărul total, distanțele maxime permise până la intrare și cerințele privind amplasarea. În normele naționale, acești indicatori fie lipsesc, fie sunt formulați vag, fără a permite o auditare facilă și obiectivă a accesibilității. Din acest motiv, lista de verificare europeană se dovedește mult mai ușor de utilizat în practică.

Grupuri sanitare accesibile. În ceea ce privește grupurile sanitare, cadrul normativ național descrie tipurile de cabine și stabilește anumite principii funcționale, însă nu detaliază suficient dimensiunile și dotările specifice prevăzute explicit în instrumentele europene de audit. Astfel, anumite elemente esențiale, precum spațiul minim de manevră, poziționarea accesoriilor sau facilitățile suplimentare pentru utilizatorii cu nevoi diferite, nu pot fi identificate rapid și cu certitudine în cadrul unei analize a normativului național, ceea ce creează incertitudine în implementare și evaluare.

Astfel, deși domeniile analizate prezintă un nivel de funcționalitate de bază acceptabil, lipsa unor detalii operaționale și a unor instrumente clare de evaluare, precum cele prevăzute în standardele europene, face ca armonizarea să fie doar parțială. Aceste lacune pot afecta

semnificativ accesul egal și sigur al tuturor utilizatorilor, motiv pentru care este necesară dezvoltarea și actualizarea cadrului național, astfel încât acesta să răspundă integral cerințelor europene și nevoilor reale identificate în teren.

Domenii cu nivel scăzut de armonizare. Analiza comparativă a cadrului național și european privind accesibilitatea evidențiază domenii în care armonizarea este deficitară, precum amplasarea și adaptarea mobilierului, poziționarea funcțională a elementelor, precum și accesibilitatea senzorială și cognitivă. Deși sunt esențiale pentru un mediu educațional incluziv, aceste aspecte sunt slab integrate în normele naționale, ceea ce afectează participarea egală a tuturor utilizatorilor.

Majoritatea detaliilor operaționale — precum amplasarea și adaptarea mobilierului, poziționarea funcțională, recepțiile joase sau dotările senzoriale — sunt menționate doar ca recomandări sau bune practici în listele de evaluare, fără a fi transpuse în cerințe obligatorii, concrete și verificabile în normativul național. Din această cauză, implementarea acestor măsuri este adesea neuniformă, iar verificarea lor devine dificilă și subiectivă.

Accesibilitatea senzorială și cognitivă constituie o componentă esențială a mediului educațional contemporan. Aceasta depășește eliminarea barierelor fizice și urmărește crearea unui spațiu care facilitează percepția, înțelegerea și orientarea tuturor utilizatorilor. Standardele europene și internaționale, precum și instrumentele UNICEF, tratează accesibilitatea ca pe o experiență multimodală, bazată pe informații vizuale, tactile și auditive, pe orientare intuitivă și pe o comunicare ușor de înțeles (CEN, 2021; ISO, 2021; UNICEF, 2022).

- Vizual**:** contrast cromatic, semnalizare clară și pictograme ușor de recunoscut, pentru o orientare rapidă și sigură;
- Tactil**:** marcaje tactile, suprafețe în relief și ghidaje pentru persoanele nevăzătoare, care permit navigarea independentă;
- Auditiv**:** sisteme de anunțuri sonore, bucle auditive și semnale acustice, destinate persoanelor cu deficiențe de auz;
- Cognitiv**:** limbaj clar, trasee logice și mesaje simplificate, pentru înțelegerea facilă a regulilor, a spațiului și a procedurilor de către toți utilizatorii.

Deși NCM C.01.16:2025 include cerințe privind semnalizarea și informarea, această dimensiune rămâne insuficient dezvoltată pentru mediul școlar. Nivelul de detaliu este redus în raport cu cerințele funcționale privind lizibilitatea, contrastul, orientarea tactilă, informația auditivă și comunicarea cognitiv accesibilă. În consecință, aplicarea în școli a soluțiilor precum inscripțiile Braille, traseele tactile, buclele auditive și orientarea ușor de înțeles rămâne dificil de evaluat prin criterii obiective și unitare (CEN, 2021; ISO, 2021; MIDR, 2025; UNICEF, 2022).

Standardele europene pun accent pe participarea deplină: fiecare spațiu al școlii — de la sala de clasă la bibliotecă și de la recepție la spațiile festive sau sportive — trebuie să fie accesibil atât din punct de vedere senzorial, cât și cognitiv. Aceasta presupune nu doar o semnalizare eficientă, ci și mobilier adaptat, o organizare logică a spațiului și dotări suplimentare, precum recepții la o înălțime accesibilă sau instrumente de ghidare tactilă și auditivă, astfel încât accesibilitatea să devină o componentă firească a vieții cotidiene a fiecărui elev.

NCM C.01.16:2025 se limitează la un cadru general, iar multe dintre detaliile practice — mobilierul adaptat, poziționarea funcțională, recepțiile joase și dotările senzoriale — sunt

formulate doar ca recomandări, nu ca cerințe obligatorii. Acest fapt determină lipsa unei abordări unitare și verificabile în școlile din Republica Moldova.

Pentru a garanta accesibilitatea senzorială și cognitivă reală în școli, este necesară trecerea de la principii generale la o implementare efectivă, susținută de detalii operaționale clare și de instrumente solide de audit.

În ansamblu, standardele naționale de accesibilitate din Republica Moldova sunt substanțial armonizate cu standardele și bunele practici europene în ceea ce privește accesibilitatea fizică și siguranța mediului construit. Cu toate acestea, diferențele persistă în domeniul accesibilității senzoriale și cognitive, precum și în operaționalizarea cerințelor pentru mediul educațional. Consolidarea armonizării necesită completarea normelor naționale cu criterii funcționale și indicatori privind utilizarea reală, specifici infrastructurii școlare.

Practici de asigurare a accesibilității în instituțiile școlare din Moldova

Evaluarea gradului de accesibilitate a școlilor pe baza listelor de verificare

Prezenta evaluare analizează gradul de asigurare a accesibilității mediului școlar pentru elevii cu dizabilități în șase instituții de învățământ general. Constatările prezentate în acest capitol provin din datele primare colectate prin observații în teren, liste de verificare, interviuri de grup și interviuri individuale.

Evaluarea a fost realizată pe baza listelor de verificare aferente celor 14 domenii, care acoperă întregul **lanț al accesibilității**: parcări, căi de acces externe, intrări, rampe, scări, uși, coridoare, săli de clasă, grupuri sanitare, spații comune, orientare, comunicare și siguranță în situații de urgență. Criteriile au fost raportate la NCM C.01.16:2025 și interpretate în lumina cerințelor funcționale din EN 17210:2021, ISO 21542:2021 și a instrumentelor UNICEF privind accesibilitatea (Comitetul European de Standardizare [CEN], 2021; Organizația Internațională de Standardizare [ISO], 2021; Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale [MIDR], 2025; UNICEF, 2022).

Obiectivul evaluării a fost identificarea nivelului de conformitate funcțională, nu doar formală, precum și evidențierea bunelor practici și a lacunelor structurale care afectează accesul egal la educație. Această abordare corespunde principiului utilizabilității, potrivit căruia accesibilitatea trebuie apreciată prin posibilitatea reală de ajungere, intrare, orientare, utilizare, participare și evacuare în condiții de siguranță și autonomie.

Parcări și căi de acces externe. În ceea ce privește parcările destinate persoanelor cu dizabilități, toate cele șase instituții evaluate dispun de cel puțin un loc de parcare rezervat, amplasat la o distanță de cel mult 50 m față de intrarea principală. Dimensiunile acestor locuri sunt, în general, adecvate pentru îmbarcarea și debarcarea în condiții de siguranță a persoanelor cu mobilitate redusă. În cinci dintre instituții, locul de parcare este realizat pe o platformă pavată, astfel încât nu se justifică amenajarea unui culoar tampon lateral distinct; în cazul unei școli, este prevăzut un culoar tampon lateral care asigură conectarea parcării la o cale de acces utilizabilă. Cu toate acestea, în niciuna dintre instituții, parcările nu sunt semnalizate corespunzător: lipsesc marcajele la sol (inclusiv pe carosabil), indicatoarele verticale și semnele de orientare care să direcționeze utilizatorii către locurile de parcare accesibile.

Analiza *căilor de acces externe* arată că, în toate cele șase instituții, lățimea traseelor este, în mare parte, adecvată, iar suprafețele sunt solide, antiderapante și nu provoacă reflexii deranjante. Cu toate acestea, în cinci dintre școlile evaluate, traseele sunt afectate de praguri, trepte sau denivelări care restrâng autonomia elevilor cu dizabilități locomotorii. Singura excepție o reprezintă o școală din mediul urban, unde drumul de acces nu prezintă trepte, obstacole sau riscuri. Niciuna dintre instituții nu beneficiază de benzi tactile direcționale sau de avertizare în dreptul pericolelor și obstacolelor. Deși școlile au spații de odihnă sau bănci pe traseele de deplasare, nu sunt amenajate locuri speciale pentru poziționarea scaunelor rulante ale persoanelor cu mobilitate redusă.

Intrări și circulație pe verticală. Din perspectiva *punctelor de control de securitate*, cinci dintre cele șase instituții dispun de zone dedicate verificării accesului, cu spații suficient de generoase pentru a permite trecerea liberă a persoanelor cu dizabilități locomotorii. În cazul

unei școli, punctul de control lipsește. În toate cele cinci școli dotate cu astfel de puncte, zona de acces dispune de minimum 1,5 m² de spațiu liber în fața punctului de verificare, facilitând manevrarea dispozitivelor de mobilitate. Totodată, prezența unui paznic în fiecare dintre aceste cinci școli asigură sprijin suplimentar în procesul de intrare și ieșire, atunci când este necesar. Iluminarea corespunzătoare a zonei de securitate este asigurată în toate cele șase instituții analizate.

Cu toate acestea, niciuna dintre instituții nu este dotată cu sisteme de informare multisenzorială, semnalizare tactilă sau benzi de ghidaj dedicate persoanelor cu deficiențe de vedere. În locurile unde au fost montate turnichete, acestea sunt de tip rotativ, ceea ce le face improprii utilizatorilor de scaune rulante. De asemenea, căile laterale de evacuare nu sunt marcate vizibil sau accesibil în nicio școală evaluată, fapt ce limitează siguranța în caz de urgență pentru persoanele cu diverse dizabilități.

Rampele continuă să reprezinte o provocare majoră pentru accesibilitatea infrastructurii școlare. În două dintre școlile evaluate nu există nicio rampă, ceea ce exclude utilizarea independentă a spațiului de către elevii cu mobilitate redusă. În alte două instituții, rampele sunt prezente, dar nu respectă standardele de siguranță și ergonomie. La una dintre școli, panta rampei ajunge la 16,87%, mult peste limita admisă; suprafața este placată cu gresie alunecoasă, iar culoarea rampei se confundă cu fațada, ceea ce poate genera riscuri de accidentare. Balustradele nu sunt curbate la capete, bordurile de siguranță lipsesc, iar balustradele se termină odată cu rampa, fără extensii pentru sprijin suplimentar. La cealaltă școală, panta este de 13,8%, iar rampa, cu o lungime de 8,7 m, nu include platforme intermediare pentru odihnă; balustradele sunt drepte și necurbate, iar lipsa bordurilor de siguranță pe ambele părți creează dificultăți suplimentare în utilizare. În cazul unei alte instituții, rampa cu lungimea de 5,2 m este amplasată doar la o intrare secundară; suprafața este din gresie alunecoasă, nu are o culoare contrastantă și este greu de identificat, bordurile de siguranță lipsesc, iar balustradele nu se extind suficient dincolo de începutul și sfârșitul rampei.

Cea mai bine realizată rampă se află la o școală din Chișinău și respectă parțial cerințele de accesibilitate: panta este de 8%, suprafața este dură, stabilă și antiderapantă, iar balustradele duble, amplasate pe ambele părți, sunt rotunde și ușor de prins, sporind siguranța utilizatorilor. Totuși, chiar și în acest caz lipsesc platformele intermediare pentru odihnă; rampa este vopsită în aceeași culoare cu fațada și nu dispune nici de capete curbate ale balustradelor, nici de extensii de minimum 0,3 m ale acestora dincolo de limitele rampei. Remedierea acestor aspecte ar îmbunătăți semnificativ siguranța și confortul persoanelor cu dizabilități.

În cazul *scărilor*, majoritatea instituțiilor dispun de scări interioare cu lățimea de 1,20 m și de scări exterioare centrale cu lățimi cuprinse între 3 și 5 m. Scările de evacuare au o lățime de cel puțin 1,35 m și sunt, în general, drepte. Doar într-o instituție, scările care duc spre cantină au formă semicirculară. Platformele de la baza și de la partea superioară a scărilor sunt libere și plane, având o lungime de aproximativ 1,5 m. Treptele sunt dure, stabile, uniforme, plane și antiderapante. La scările exterioare, înălțimea treptelor este uniformă și variază între 0,12 și 0,15 m, iar treptele sunt prevăzute cu contratrepte.

Cu toate acestea, în cinci dintre cele șase școli au fost constatate abateri privind prima și ultima treaptă. Nu toate treptele scărilor interioare și exterioare au marginile rotunjite; unele prezintă margini ascuțite. Balustradele nu sunt instalate pe ambele părți ale tuturor scărilor și sunt amplasate la o singură înălțime, de 0,9 m. În cinci dintre cele șase școli, balustradele sunt vechi, din lemn și nu sunt curbate la capete. În nicio școală nu sunt aplicate benzi contrastante

pe prima și ultima treaptă a fiecărei rampe de scară și nu există indicatoare tactile de avertizare la 0,3 m de treapta inferioară și de cea superioară. Scările cu lățimea de 4 m sau mai mult nu sunt prevăzute cu balustrade duble centrale pentru orientare și siguranță.

În toate cele șase instituții de învățământ, *zona de recepție* este situată la o distanță de maximum 15 m de intrarea principală accesibilă, fiind ușor de identificat de la intrarea în clădire. Accesul către recepție este cu adevărat accesibil doar în două dintre cele șase școli, unde nu există praguri mai mari de 14 mm. În celelalte patru școli, pragurile de la intrarea în zona de recepție depășesc 14 mm, constituind o barieră pentru persoanele cu mobilitate redusă. Lățimea ușilor de intrare variază între 0,9 m și 1,2 m, respectând standardele actuale, iar căile de acces către recepție depășesc 1,5 m lățime. În patru instituții de învățământ, podeaua este antiderapantă și uniformă, fără denivelări, în timp ce în celelalte două școli există zone denivelate. Distanța dintre zona de recepție și cea mai apropiată toaletă accesibilă rămâne semnificativă în toate școlile, fiind cuprinsă între 15 și 30 m. Spațiul de recepție este dotat cu scaune confortabile doar în două dintre cele șase școli, în timp ce în celelalte instituții nu există amenajări pentru odihnă. Niciuna dintre școli nu oferă o hartă a clădirii într-un format accesibil, iar orientarea în interior este dificilă: lipsesc panourile direcționale vizibile, semnalizările contrastante pentru identificarea zonelor importante, precum recepția sau toaletele accesibile, indicatoarele tactile și sistemele auditive pentru persoanele cu deficiențe de auz. Astfel, accesibilitatea și orientarea în zona de recepție rămân deficitare în toate instituțiile analizate.

Circulația interioară. Evaluarea *ușilor de acces și a ușilor interioare* evidențiază probleme recurente în toate cele șase instituții analizate. Toate școlile dispun de uși cu lățimea de minimum 0,9 m, ceea ce permite, în principiu, trecerea unui scaun rulant. Spațiul de manevră, atât în exteriorul, cât și în interiorul ușii, este de cel puțin 1,2 m² dacă ușa se deschide spre exterior și de 1,5 m² dacă se deschide spre interior. Cu toate acestea, doar într-o școală trecerea este complet liberă, pragurile fiind inexistente sau mai mici de 14 mm. În celelalte școli, pragurile depășesc 14 mm și constituie obstacole semnificative, fără a exista rampe în pantă care să compenseze diferența de nivel. Nicio instituție nu utilizează pictograme contrastante și vizibile pentru identificarea ușilor accesibile. Ușile de intrare, inclusiv cele destinate evacuării, sunt fabricate din aluminiu și nu contrastează cromatic cu pereții clădirii. Intrarea în clădire nu este semnalizată clar și nu poate fi identificată cu ușurință de la accesul pe amplasament.

Dintre cele șase instituții de învățământ analizate, doar o școală dispune de *lift*, celelalte fiind lipsite de această facilitate. Liftul este proiectat conform cerințelor de accesibilitate, oferind un spațiu de manevră de 1,5 m × 1,5 m în fața ușilor, la fiecare nivel, iar ușa de acces are o lățime de cel puțin 0,9 m. Cabina are dimensiunile de 1,1 m × 1,4 m, respectând standardele pentru utilizatorii de scaune rulante. Accesul în lift se realizează prin uși glisante automate, dotate cu senzori care permit intrarea și ieșirea în siguranță. Dispozitivele de control și semnalizarea liftului includ atât informații vizuale, cât și sonore, fiind amplasate la înălțimi standard pentru a facilita accesul tuturor utilizatorilor. Butoniera este prevăzută cu marcaje tactile și numerotare, fiind situată la o înălțime cuprinsă între 0,85 m și 1,1 m de la podea, iar butonul de urgență poate fi activat cu un efort minim, inclusiv cu cotul, oferind feedback vizual și auditiv la activare. Liftul oprește la fiecare etaj și este echipat cu o oglindă pe peretele din spate al cabinei, cu o balustradă ușor de prins, precum și cu semnalizare vizuală și sonoră privind etajul și direcția de deplasare. Totuși, există unele bariere de accesibilitate: la parter, în fața liftului, se află o diferență de nivel de 20 cm, care poate fi dificil de traversat de persoanele cu mobilitate redusă; lipsesc indicatoarele de orientare către lift, realizate în culori contrastante,

cu caractere mari, lizibile și pictograme intuitive; la fiecare nivel, numerele etajelor nu sunt afișate clar pe peretele opus liftului, ceea ce îngreunează orientarea vizuală.

În toate instituțiile de învățământ, *coridoarele* sunt suficient de largi pentru a permite deplasarea și manevrarea dispozitivelor de mobilitate, inclusiv a scaunelor rulante. Lățimea coridoarelor depășește 1,5 m, asigurând o circulație fluentă. Totuși, doar în două instituții suprafața coridoarelor este netedă, uniformă, solidă și lipsită de praguri sau denivelări. În celelalte patru școli există denivelări și praguri, în special la trecerile dintre blocuri; într-o școală, podeaua din gresie este alunecoasă și poate reprezenta un risc suplimentar. În cinci dintre cele șase instituții, coridoarele sunt finisate cu gresie pestriță sau mozaic cu ornamente decorative, elemente care pot provoca disconfort vizual ori amețeli persoanelor cu deficiențe de vedere. Doar într-o școală suprafața este uniformă și fără modele complexe.

Pe coridoare există locuri de recreere accesibile în toate instituțiile, însă lipsesc panourile de orientare într-un limbaj accesibil persoanelor cu diferite dizabilități, ceea ce îngreunează navigarea în interiorul clădirii. Lângă ușile încăperilor nu sunt amplasate panouri care să indice clar destinația acestora într-un limbaj accesibil. Coridoarele dispun de semnalizare doar pentru direcțiile de evacuare în caz de urgență, însă nu există semne de avertizare suplimentare, precum semnalele luminoase. Lipsesc cu desăvârșire benzile tactile de ghidare pentru persoanele cu dizabilități de vedere. Doar într-o singură școală sunt instalate bare de-a lungul coridorului pentru a sprijini deplasarea persoanelor cu dizabilități.

Elemente comune ale încăperilor. Pentru asigurarea accesibilității, în fiecare încăpere, pe fiecare coridor și în fiecare spațiu comun trebuie respectate cerințele privind instalațiile electrice, ferestrele, podelele, spațiul interior și ușile. Analiza amplasării instalațiilor electrice în cele șase școli a arătat că, în unele instituții renovate recent, acestea sunt poziționate pe perete, la o înălțime ergonomică, și sunt accesibile tuturor utilizatorilor, în timp ce, în altele, sunt amplasate la o înălțime de peste 1,1 m. Corpurile electrice au aceeași culoare ca peretele și nu oferă contrast vizual, ceea ce poate îngreuna identificarea lor de către persoanele cu deficiențe de vedere. Se recomandă utilizarea unor culori contrastante pentru creșterea vizibilității și a siguranței.

Evaluarea *ferestrelor* relevă obstacole semnificative de accesibilitate în toate instituțiile de învățământ. Pervazurile sunt poziționate astfel încât să permită vizibilitatea către exterior, inclusiv pentru elevii care utilizează scaune rulante, iar ferestrele sunt prevăzute cu mânere de tip D și bare de 80 cm, care facilitează deschiderea și închiderea. Totuși, mânerele ferestrelor sunt amplasate la o înălțime mai mare de 1,5 m, ceea ce face dificilă utilizarea lor de către persoanele cu mobilitate redusă. În plus, siguranța ferestrelor este insuficientă: lipsesc plasele sau grilajele de protecție care să reducă riscul de cădere accidentală. Astfel, aspectele privind accesibilitatea și securitatea rămân insuficient abordate, afectând atât autonomia, cât și siguranța utilizatorilor.

Deși toate școlile au *podele* plane, antiderapante și fără rosturi mari, se constată existența unor denivelări care depășesc limitele admise, atât la praguri, cât și la trecerile dintre blocuri, iar lipsa rampelor interioare face ca aceste bariere să fie imposibil de depășit de persoanele care utilizează scaune rulante.

Niciuna dintre instituții nu oferă suficient spațiu pentru *circulația în sălile de clasă* sau în spațiile comune, astfel încât persoanele care utilizează scaune rulante să se poată deplasa și manevra liber, în funcție de destinația încăperii. Distanța dintre bănci și mese nu depășește 0,6 m, ceea ce limitează considerabil posibilitatea de manevrare.

Totodată, în nicio școală nu există *benzi tactile de ghidare* pentru persoanele cu dizabilități de vedere și nici suprafețe tactile de avertizare în apropierea obstacolelor, precum ușile, elemente care ar facilita orientarea și siguranța în mediul școlar.

Elemente specifice ale încăperilor. În niciuna dintre școlile evaluate, dimensiunile spațiului accesibil destinat unui elev care utilizează un scaun rulant în *sala de clasă* nu respectă standardele recomandate. Cerințele prevăd un spațiu de 1,8 m × 1,8 m pentru fiecare elev care utilizează un scaun rulant, o lățime minimă de 0,9 m între rânduri, un culoar de acces către locul adaptat de minimum 1,4 m, o distanță mai mare de 0,85 m între bănci și o distanță de cel puțin 0,5 m între bănci și perete. Nicio școală nu dispune de mobilier amplasat special pentru elevii cu deficiențe de vedere. Băncile și scaunele destinate elevilor cu mobilitate redusă nu sunt fixate, ceea ce le afectează stabilitatea și siguranța. Deși în toate școlile există copii cu autism, nu sunt amenajate spații individuale de retragere pentru aceștia, iar sălile de clasă nu sunt dotate cu sisteme de amplificare a sunetului pentru elevii care utilizează aparate auditive. Aceste lacune evidențiază o abordare standardizată, care nu răspunde diversității nevoilor elevilor.

Evaluarea *bibliotecilor și a sălilor de lectură* din cele șase școli a evidențiat faptul că acestea nu sunt suficient adaptate nevoilor copiilor cu diferite tipuri de dizabilități. În sălile de lectură nu există zone special amenajate pentru elevii cu dizabilități locomotorii, situate în apropierea culoarelor, și nici zone destinate elevilor cu deficiențe de vedere, dotate cu iluminare suplimentară în jurul mesei, spațiu pentru un cititor însoțitor sau loc pentru echipamente tiflotehnice. În unele biblioteci, accesul la rafturi și la catalog nu este asigurat, deoarece acestea sunt amplasate la o înălțime mai mare de 1,2 m.

Sala festivă este accesibilă doar într-o singură școală, unde există locuri destinate elevilor care utilizează scaune rulante, amenajate pe suprafețe plane, în apropierea culoarelor. Scena este, de asemenea, accesibilă: lângă scări există o minirampă cu o lățime de cel puțin 0,9 m, o pantă de 8% și margini laterale de protecție. În două instituții, sala festivă este situată la etajul al doilea, iar accesul este complet blocat din cauza lipsei unei rampe sau a unui lift, ceea ce exclude participarea elevilor cu mobilitate redusă la activitățile festive. Scaunele obișnuite pot fi reconfigurate în patru dintre cele șase instituții. În nicio sală festivă nu există sisteme speciale de amplificare a sunetului pentru elevii cu dizabilități de auz. În trei dintre cele șase instituții există o zonă de odihnă în holul din fața sălii festive.

Sălile de sport din cele șase instituții de învățământ analizate prezintă un grad redus de accesibilitate. Excepție face o singură școală, unde există o rampă de acces; totuși, aceasta nu respectă pe deplin standardele necesare pentru deplasarea în siguranță a copiilor cu dizabilități. În celelalte cinci școli, elevii cu diferite tipuri de dizabilități întâmpină bariere semnificative în accesarea și utilizarea sălilor de sport. Doar într-o instituție, pardoseala sălii este elastică și antiderapantă, oferind un nivel sporit de siguranță în timpul alergării și în cazul căderilor, aspect esențial pentru prevenirea accidentelor. În celelalte cinci instituții, pardoseala este din lemn și, deși este considerată sigură, nu are proprietăți elastice, ceea ce poate crește riscul de accidentare. Niciuna dintre instituții nu dispune de vestiare și dușuri adaptate pentru elevii cu dizabilități, fapt care le limitează autonomia, siguranța și participarea deplină la activitățile sportive. În absența unor facilități adecvate, elevii cu dizabilități sunt nevoiți să utilizeze spațiile existente cu sprijin extern sau prin adaptări improvizate.

Cantinele și sălile de mese nu sunt pe deplin accesibile copiilor cu dizabilități în niciuna dintre instituțiile de învățământ analizate. Scaunele nu sunt fixate, ceea ce poate genera

dificultăți suplimentare în ceea ce privește stabilitatea și siguranța. Spațiul de trecere dintre piesele de mobilier este restrâns: distanța maximă dintre mese și scaune este de numai 0,6 m, fiind insuficientă pentru deplasarea și manevrarea unui scaun rulant. În consecință, copiii cu mobilitate redusă întâmpină obstacole semnificative în accesarea și utilizarea cantinelor și a sălilor de mese, iar autonomia și siguranța lor sunt compromise. Aceste constatări evidențiază necesitatea reorganizării mobilierului și a adaptării spațiilor, astfel încât cantinele și sălile de mese să poată fi utilizate în condiții de siguranță, autonomie și participare egală.

Toalete și dușuri. Analiza grupurilor sanitare din cele șase instituții arată că, în practică, lipsesc toaletele pe deplin accesibile persoanelor cu dizabilități. Chiar și acolo unde există cabine separate pentru elevii cu nevoi speciale, acestea nu respectă standardele minime de accesibilitate. În două instituții, cabinele măsoară 1,4 m × 1,8 m, fiind sub dimensiunile minime impuse, de 1,65 m lățime și 2,20 m adâncime. Într-o altă școală, cabina măsoară doar 1 m × 1,2 m, ceea ce exclude utilizarea acesteia de către elevii care folosesc un scaun rulant. În interiorul acestor cabine nu există suficient spațiu lateral sau de manevră, iar accesul este restrâns. Deși sunt instalate bare de sprijin fixe și rabatabile, acestea au mai degrabă un rol formal, deoarece dimensiunile cabinelor nu permit deplasarea sau transferul din scaunul rulant. În celelalte trei instituții nu există cabine separate pentru persoanele cu dizabilități. Nicio instituție nu oferă o semnalizare tactilă sau vizuală clară a toaletelor accesibile și nu dispune de dușuri accesibile, amenajate cu scaune rabatabile ori mobile și capete de duș ușor de utilizat.

Terenul de joacă. În toate cele șase instituții de învățământ, căile de acces către terenurile de joacă sunt suficient de late și respectă standardele. În cinci dintre cele șase școli, accesul se realizează pe trasee drepte, continue și antiderapante; excepție face o singură instituție de învățământ, unde accesul presupune urcarea unor trepte. În jurul echipamentelor de joacă este asigurat un spațiu de circulație cu o lățime de cel puțin 1,20 m, oferind o libertate minimă de mișcare. Echipamentele de joacă sunt accesibile majorității copiilor în cinci școli, însă într-o școală nu există deloc astfel de dotări. Totuși, terenurile de joacă nu dispun de benzi tactile de ghidare pe aleile principale, de benzi tactile de avertizare asupra obstacolelor sau de marcaje contrastante, ceea ce îngreunează orientarea copiilor cu dizabilități de vedere.

Suprafețele de joacă sunt sigure, realizate din materiale care reduc riscul de accidentare în trei instituții, iar în celelalte trei nivelul de siguranță este doar parțial asigurat. Pe traseele principale ale terenului de joacă nu există zone de odihnă special amenajate pentru persoane cu dizabilități locomotorii sau de vedere. De asemenea, niciuna dintre instituții nu dispune de o toaletă accesibilă în apropierea terenului de joacă. Iluminarea este adecvată în cinci școli, inclusiv cu lumină artificială, cu excepția unei școli, unde terenul nu beneficiază de iluminare artificială.

Căile de evacuare. În toate cele șase școli analizate, dimensiunile căilor de evacuare respectă standardele minime: înălțimea este de cel puțin 2 m, iar lățimea de minimum 1,2 m. Ușile de evacuare au o lățime de cel puțin 0,9 m; totuși, în cinci instituții, pragurile de 1,4 cm sau mai mult creează bariere semnificative pentru persoanele cu mobilitate redusă. Căile de evacuare sunt continue și lipsite de obstacole, iar podelele sunt antiderapante și nu prezintă diferențe mari de nivel sau covoare care ar putea provoca accidente. În două instituții lipsesc complet rampele pe căile de evacuare, iar în celelalte școli rampele existente nu respectă normele de accesibilitate: pantele sunt prea abrupte, suprafețele sunt alunecoase, contrastul cromatic lipsește, balustradele nu sunt adaptate, iar bordurile de siguranță și platformele de odihnă nu sunt prevăzute. Accesul elevilor cu mobilitate redusă este astfel grav compromis. De

asemenea, nicio instituție nu dispune de semnalizare vizuală sau tactilă pentru evacuare și nu are amenajate zone de siguranță pentru elevii cu dizabilități, ceea ce le pune în pericol siguranța în situații de urgență.

Evaluarea gradului de accesibilitate a celor șase instituții de învățământ general din Republica Moldova relevă o abordare fragmentară, insuficientă pentru a asigura un lanț complet și funcțional al accesibilității. Deși există elemente izolate care corespund unor cerințe minime — precum lățimea coridoarelor, existența locurilor de parcare rezervate sau amplasarea ergonomică a unor instalații electrice —, accesul egal la educație este afectat de bariere structurale și de lipsa adaptărilor care să răspundă diversității nevoilor elevilor cu dizabilități. Constatările confirmă diferența dintre existența formală a unor dotări și utilizabilitatea efectivă a întregului parcurs școlar, diferență evidențiată de standardele funcționale europene și internaționale.

Percepțiile cadrelor didactice și ale părinților privind accesibilitatea instituțiilor de învățământ

Nivelul de înțelegere a sintagmei „școală accesibilă pentru toți copiii”. Discuțiile desfășurate în cadrul focus-grupurilor au evidențiat faptul că majoritatea pedagogilor manifestă o înțelegere incompletă a accesibilității școlii pentru copiii cu diferite tipuri de dizabilități. În percepția acestora, accesibilitatea este asociată preponderent cu nevoile copiilor cu dizabilități fizice și mult mai puțin cu cele ale copiilor cu tulburări din spectrul autist (TSA), dizabilități intelectuale sau dizabilități senzoriale. Această constatare contrastează cu abordarea multidimensională promovată de standardele internaționale și de instrumentele UNICEF, care includ accesibilitatea fizică, senzorială, cognitivă, informațională și comunicațională (CEN, 2021; ISO, 2021; UNICEF, 2022).

În cazul copiilor cu dizabilități fizice, cadrele didactice definesc accesibilitatea în principal prin existența unor elemente de acces de bază, precum rampa de acces, ușa de intrare cu o lățime adecvată sau toaleta adaptată. Totuși, acestea conștientizează într-o măsură limitată faptul că accesibilitatea reală se măsoară prin gradul de autonomie al copilului și prin posibilitatea acestuia de a accesa, în mod independent, toate spațiile școlii în care se desfășoară activități de interes comun (săli de clasă, bibliotecă, cantină, sală de sport etc.).

De asemenea, nivelul de cunoștințe al cadrelor didactice privind standardele de accesibilitate aplicabile spațiilor educaționale interioare este redus. Acestea cunosc puțin sau deloc cerințele specifice de accesibilitate pentru copiii cu dizabilități de auz sau de vedere ori cu TSA, inclusiv adaptările mediului, semnalele vizuale și auditive, organizarea spațiului, elementele de predictibilitate și sprijinul senzorial.

Nivelul de cunoștințe diferă parțial în funcție de gradul general de accesibilitate al instituției de învățământ. De exemplu, în școlile cu un nivel mai ridicat de accesibilitate fizică, pedagogii demonstrează o conștientizare mai bună a nevoilor copiilor cu dizabilități motorii. Cu toate acestea, chiar și în aceste instituții, înțelegerea modului în care ar trebui să arate o școală cu adevărat accesibilă pentru copiii cu autism, dizabilitate intelectuală sau dizabilități senzoriale rămâne limitată.

Discuțiile cu părinții au evidențiat, de asemenea, un nivel foarte scăzut de informare privind standardele de accesibilitate și dreptul copiilor lor la respectarea acestora. Majoritatea părinților copiilor cu dizabilități și-au exprimat satisfacția pentru simplul fapt că propriii copii au

fost acceptați în școală, chiar și în condiții care contravin cerințelor minime de accesibilitate și incluziune. Au fost relatate situații în care un copil cu dizabilitate fizică este adus la școală într-un cărucior pentru copii mici, adaptat improvizat, deoarece mama nu știe de unde poate procura sau obține, prin serviciile statului, un scaun rulant adecvat. Căruciorul este lăsat la intrarea în școală din cauza lipsei adaptărilor fizice, iar copilul este sprijinit permanent de mamă pentru a se deplasa și este așezat „în ultima bancă", pentru a nu-i deranja pe ceilalți copii.

În mod similar, un copil cu dizabilitate de auz, în lipsa sistemelor de amplificare sau de multiplicare a sunetului, poate percepe mesajul educațional doar atunci când cadrul didactic vorbește mai tare, fără a exista alte forme de sprijin auditiv sau comunicare alternativă.

În cazul copiilor cu autism și dizabilități intelectuale, părinții au semnalat situații în care aceștia sunt plasați în ultima bancă și își petrec timpul desenând pe parcursul tuturor lecțiilor, deoarece pedagogii „nu cunosc particularitățile și nevoile acestui copil" și nu știu cum să-l implice în activitățile educaționale ale clasei. Totodată, nici părinții, nici cadrele didactice nu cunosc faptul că, în cazul copiilor cu autism, sunt necesare amenajări și condiții specifice ale mediului educațional, inclusiv organizarea predictibilă a spațiului clasei, reducerea stimulilor senzoriali și utilizarea unor instrumente de sprijin adaptate.

Aceste constatări reflectă nu doar lacune semnificative de informare, ci și o acceptare tacită a unor practici de excluziune, percepute ca fiind „normale", atât de către părinți, cât și de către cadrele didactice, în absența unei culturi a drepturilor și a accesibilității reale în educație.

Accesibilitatea în exteriorul instituției de învățământ. Discuțiile cu pedagogii privind asigurarea accesibilității în exteriorul instituțiilor de învățământ au evidențiat, de asemenea, un nivel redus de cunoaștere a standardelor care trebuie respectate pentru a asigura accesul copiilor cu dizabilități către și în jurul clădirii școlii. Mulți dintre participanți consideră că existența spațiilor pavate în curtea școlii și a unor căi de acces externe suficient de largi este suficientă pentru a garanta accesul copiilor cu dizabilități spre clădire.

Pe parcursul discuțiilor, pedagogii au conștientizat faptul că pragurile existente pe căile de acces către școală, în lipsa unor rampe corespunzătoare, reprezintă bariere semnificative pentru copiii cu dizabilități de mobilitate.

> *„Copiilor cu dizabilități locomotorii le este greu să ajungă la școală din cauza distanței mari, iar panta accentuată spre curtea școlii le îngreunează accesul în clădire."*
>
> *Director al unei instituții de învățământ*

De asemenea, cadrele didactice nu cunosc necesitatea instalării pavajului tactil de orientare pentru copiii cu dizabilități de vedere, acesta având rolul de a ghida persoanele nevăzătoare sau cu deficiențe de vedere către zonele de odihnă, terenurile de joacă ori intrările în clădire. Totodată, participanții nu cunoșteau faptul că benzile tactile de avertizare trebuie amplasate pe suprafețele asfaltate în zonele cu obstacole, pentru a preveni căderile și accidentele.

Discuțiile privind accesul copiilor cu dizabilități în clădirea școlii au arătat că pedagogii cunosc, în general, necesitatea instalării rampelor la intrarea principală, însă nu sunt informați cu privire la cerințele tehnice ale acestora, în special în ceea ce privește înclinația maxim admisă. În consecință, în școlile unde au fost instalate rampe neconforme, cadrele didactice nu

conștientizau faptul că acestea nu sunt accesibile și pot fi chiar periculoase pentru utilizarea autonomă de către copiii cu dizabilități.

Părinții copiilor cu dizabilități fizice au menționat că își însoțesc copiii de fiecare dată, inclusiv la intrarea în școală, pentru a preveni posibilele căderi, întrucât copiii nu se pot deplasa în mod autonom din cauza lipsei unor soluții de accesibilitate adecvate.

Atât pedagogii, cât și părinții consideră că scările de acces în clădire sunt suficient de largi și stabile și permit accesul fără bariere. Cu toate acestea, în cadrul discuțiilor privind deplasarea persoanelor cu dizabilități de vedere, s-a constatat că lipsesc marcajele contrastante, în special pe prima și ultima treaptă a fiecărei rampe de scară. Această lipsă creează bariere serioase de orientare și siguranță pentru copiii cu dizabilități de vedere și pentru cei cu dificultăți de orientare.

Participanții la focus-grupuri au menționat că ușile intrării principale sunt, în general, suficient de largi pentru a permite accesul copiilor care utilizează scaune rulante. Totodată, s-a subliniat că, pentru copiii cu dizabilități de vedere sau intelectuale, identificarea intrării este dificilă atunci când ușa nu contrastează cromatic cu fațada clădirii. În toate școlile analizate, ușile de intrare sunt realizate din aluminiu și au aceeași culoare ca fațada, fără elemente vizuale distinctive.

În ceea ce privește siguranța copiilor în curtea școlii, cadrele didactice au semnalat necesitatea unor măsuri suplimentare, în special în cazul curților deschise, unde există riscul accesului animalelor fără stăpân. Toate instituțiile au menționat că până în prezent nu au fost înregistrate incidente legate de siguranța copiilor în curțile școlare. Supravegherea copiilor în timpul pauzelor este responsabilitatea diriginților. Ca soluție, pedagogii au propus instalarea sistemelor de supraveghere video și a mecanismelor de semnalizare pentru solicitarea rapidă a ajutorului, inclusiv pentru copiii cu dizabilități.

Managerii instituțiilor de învățământ au subliniat că înțeleg foarte bine necesitatea asigurării accesibilității pentru copiii cu dizabilități în școlile din comunitate, mai ales în contextul închiderii instituțiilor rezidențiale și al școlilor auxiliare. Aceștia încearcă constant să identifice surse financiare suplimentare pentru a asigura respectarea standardelor de accesibilitate. Totodată, managerii au precizat că în bugetele instituțiilor nu au existat niciodată linii bugetare distincte destinate accesibilității și că sunt nevoiți să facă permanent alegeri dificile privind prioritizarea investițiilor.

„De când a început incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități, asigurarea condițiilor de accesibilitate ne preocupă în mod constant. Totuși, bugetul de care dispuneam nu prevedea fonduri dedicate expres acestui domeniu. Prin participarea la mai multe proiecte, am reușit să amenajăm accesul în curtea gimnaziului și rampele de intrare în clădire, să adaptăm grupul sanitar și să organizăm Centrul de Resurse pentru Educație Incluzivă. Ne dorim ca gimnaziul să fie pe deplin accesibil pentru toți copiii, însă, în condițiile resurselor limitate, suntem obligați să prioritizăm și alte aspecte esențiale, precum securitatea electrică a clădirii.”

Director al unei instituții de învățământ

În acest context, managerii școlari și cadrele didactice consideră esențială instituirea unei linii bugetare distincte pentru accesibilizarea instituțiilor de învățământ, ca o condiție de bază pentru realizarea incluziunii educaționale.

Accesibilitatea în spațiile interioare ale școlii. Pedagogii au menționat că spațiile interioare ale instituțiilor de învățământ sunt, în general, slab accesibile pentru copiii cu diferite tipuri de dizabilități. Cele mai mari dificultăți sunt legate de deplasarea către spațiile situate la alte etaje ale școlii, precum sălile de sport, sălile festive, cantinele sau biblioteca.

> *„Acum suntem în clasele primare și toate lecțiile se desfășoară într-o singură sală, dar nu știu cum va fi din clasa a V-a, când va trebui să schimbăm sălile și să urcăm la etajul al doilea."*
> *Părinte al unui copil cu dizabilități fizice și intelectuale*

Doar în cadrul unei instituții de învățământ este disponibil un lift adaptat integral cerințelor de accesibilitate: ușă cu lățime adecvată, cabină cu dimensiuni conforme, butoane de control cu informații vizuale și audio, precum și buton de urgență cu confirmare vizuală și auditivă. Conform părinților și pedagogilor, acest lift permite accesul autonom al tuturor copiilor cu dizabilități atât la sălile de clasă, cât și la spațiile adiacente.

Potrivit opiniei cadrelor didactice, coridoarele școlilor sunt, în general, suficient de largi pentru deplasarea copiilor cu dizabilități locomotorii. Totuși, în unele focus grupuri, atât pedagogii, cât și părinții au semnalat existența unor denivelări pe traseele de circulație, care pot constitui bariere pentru utilizatorii de scaune rulante. Părinții au menționat, de asemenea, aglomerarea coridoarelor în timpul pauzelor; pentru a evita situații dificile, profesorii permit copiilor cu dizabilități să iasă din clasă cu câteva minute înainte de sunet. Siguranța copiilor pe durata recreațiilor este asigurată prin serviciul de supraveghere al cadrelor didactice.

Cu toate acestea, în toate focus grupurile s-a observat că atât pedagogii, cât și părinții au cunoștințe limitate privind modalitățile de asigurare a accesibilității pentru copiii cu dizabilități de vedere, de auz sau cu TSA (tulburări din spectrul autist) în interiorul școlii. Participanții nu cunoșteau, de exemplu, necesitatea existenței indicatoarelor vizuale și a săgeților de orientare către zone-cheie (toalete, scări, ieșiri), a semnalelor luminoase de avertizare în caz de urgență sau a benzilor tactile pentru orientarea copiilor cu dizabilități de vedere.

În ceea ce privește accesibilitatea sălilor de clasă, majoritatea cadrelor didactice au menționat că acestea nu sunt suficient de spațioase pentru a permite deplasarea liberă a copiilor cu dizabilități locomotorii utilizatori de scaun rulant. În cazul copiilor cu dizabilități senzoriale, aceștia sunt așezați mai aproape de catedră și tablă pentru a facilita accesul la procesul educațional. Părinții copiilor cu dizabilități fizice au subliniat că, de regulă, copiii sunt așezați în ultima bancă, iar spațiul clasei nu permite oricum deplasarea acestora în interior.

În clasele primare, învățătorii practică deseori rotația săptămânală a locurilor în bănci. Părinții au menționat că această practică nu este întotdeauna benefică pentru copiii cu dizabilități, în special pentru cei care au nevoie de predictibilitate și stabilitate.

O altă barieră importantă pentru accesul în sălile de clasă este reprezentată de pragurile ușilor interioare, care, conform observațiilor pedagogilor și părinților, depășesc frecvent limita de 14 mm și nu sunt dotate cu rampe în pantă.

Similar altor aspecte discutate, nici pedagogii, nici părinții nu cunosc standardele de accesibilitate aplicabile sălilor de clasă pentru copiii cu TSA, dizabilități de vedere sau de auz.

> *„În ultimii ani au început să vină copii cu dizabilități de auz; copii cu dizabilități de vedere nu avem incluși. Atunci când am realizat adaptările, nu ne-am gândit la toate tipurile de dizabilități. Le-am făcut în funcție de proiectul școlii și de ceea ce ni s-a părut mai potrivit."*
>
> *Cadru didactic*

Discuțiile din focus grupuri au evidențiat, de asemenea, bariere semnificative în utilizarea grupurilor sanitare. S-a constatat că, în niciuna dintre școli, toaletele nu sunt pe deplin accesibile copiilor cu dizabilități locomotorii. Cabinele au dimensiuni mult sub standardele necesare și nu permit manevrarea unui scaun rulant. În aceste condiții, copiii fie sunt ajutați de părinți, fie sunt descurajați să utilizeze toaleta pe parcursul programului școlar.

Accesul copiilor cu dizabilități în sălile specializate – sala de sport, sala festivă, biblioteca sau cantina – este, de asemenea, limitat. În unele școli, aceste spații sunt amplasate la etaje superioare, iar în lipsa rampelor interioare sau a liftului, copiii cu dizabilități fizice nu le pot accesa în mod autonom. În unele cazuri, părinții își ajută copiii, fie sprijinindu-i la deplasare, fie transportându-i în brațe. Dintre școlile analizate, doar o singură școală dispune de o sală festivă pe deplin accesibilă, cu spații dedicate pentru copiii cu dizabilități locomotorii și cu rampă de acces pe scenă.

Cadrele didactice au menționat că *participarea copiilor cu dizabilități la activitățile culturale și sportive are loc în funcție de particularitățile individuale și forma de incluziune.* Totuși, în unele situații, copiii *nu pot face față aglomerației sau zgomotului intens, care îi agită și îi obosește.* În astfel de cazuri, copilul este însoțit de cadrul didactic de sprijin sau de părinte, pentru a putea părăsi sala atunci când este necesar.

Managerii instituțiilor de învățământ au subliniat faptul că majoritatea clădirilor școlare au fost construite cu zeci de ani în urmă, într-o perioadă în care conceptul de incluziune educațională nu era abordat. Adaptarea acestor clădiri la cerințele actuale de accesibilitate presupune investiții financiare semnificative, pe care școlile nu le pot susține din bugetele disponibile.

> *„Clădirea școlii noastre datează din 1961 și a fost proiectată de la început pentru învățământ. Este foarte dificil să adaptăm un spațiu interior cu mai multe niveluri pentru a asigura accesul la toate sălile de clasă, inclusiv la sala festivă și la sala de sport. Înțelegem necesitatea acestor adaptări, dar ele presupun resurse financiare foarte mari, de care nu dispunem."*
>
> *Director de școală*

Renovarea și îmbunătățirea infrastructurii școlare, cu accent pe accesibilitate. Managerii celor șase instituții analizate au menționat că, în ultimii zece ani, clădirile școlare au beneficiat de lucrări de renovare. Principalele intervenții au vizat înlocuirea acoperișurilor și a ferestrelor, modernizarea sistemelor de încălzire și a rețelelor electrice, efectuarea reparațiilor curente și amenajarea spațiilor exterioare. Scopul principal al acestor lucrări a fost îmbunătățirea condițiilor generale de funcționare și creșterea siguranței elevilor și a personalului.

Accesibilitatea a fost însă abordată în limita bugetelor disponibile, insuficiente pentru o adaptare completă. Măsurile realizate s-au concentrat în special asupra nevoilor copiilor cu dizabilități fizice: instalarea rampelor la anumite intrări, montarea barelor de sprijin în grupurile sanitare și eliminarea unor praguri dintre sălile de clasă și coridoare. Adaptările au fost realizate în funcție de necesitățile observate la momentul respectiv, fără consultarea sistematică a ghidurilor ori a standardelor de accesibilitate. Nevoile asociate dizabilităților senzoriale, inclusiv celor de auz și de vedere, au fost luate în considerare doar marginal, iar majoritatea instituțiilor au recunoscut necesitatea unor eforturi suplimentare pentru asigurarea accesibilității integrale.

„Am realizat lucrările de adaptare a spațiilor liceului în urma consultărilor cu organizații ale societății civile cu care colaborăm de mulți ani. Acum ne dăm seama însă că mai avem mult de făcut pentru a transforma instituția într-una cu adevărat accesibilă, inclusiv pentru copiii cu dizabilități senzoriale. Avem nevoie de expertiză profesională, de resurse financiare suficiente și de mai multă informare, prin ghiduri, exemple și soluții practice.”

Director de școală

Discuțiile cu părinții au evidențiat, de asemenea, că aceștia nu au fost consultați înainte de elaborarea proiectelor de construcție și nici pe parcursul lucrărilor de renovare. Lipsa consultării a condus la decizii care nu reflectă întotdeauna nevoile reale și diversitatea cerințelor de accesibilitate ale elevilor cu dizabilități.

Vocea copiilor cu dizabilități privind accesibilitatea. Interviurile realizate cu copiii cu dizabilități, cu sprijinul părinților acolo unde a fost necesar, oferă o perspectivă esențială asupra modului în care accesibilitatea școlii este trăită în viața de zi cu zi. Dincolo de existența unor adaptări formale, copiii vorbesc despre autonomie, oboseală, siguranță, zgomot, participare și nevoia de sprijin constant.

Copiii cu dizabilități fizice: accesul este posibil, dar autonomia este limitată. Copiii cu dizabilități fizice descriu școala ca fiind, în general, accesibilă doar cu ajutorul unui adult. Deplasarea este percepută ca fiind obositoare, mai ales atunci când distanța până la școală este mare, terenul este în pantă sau condițiile meteorologice sunt nefavorabile. Un copil a relatat că se deplasează independent, dar lent, iar iarna accesul devine mult mai dificil din cauza ghețușului.

„Merg singură, dar încet. Când e iarnă, îmi vine greu să urc panta.”

Copil cu dizabilitate fizică, 11 ani

În ceea ce privește spațiile interioare, copiii menționează că se pot deplasa pe coridoare, însă accesul la etajele superioare rămâne problematic. Îngrijorarea privind trecerea la ciclul gimnazial este exprimată indirect de copii, prin intermediul părinților, care nu știu cum vor putea aceștia să ajungă în sălile situate la etajele superioare în lipsa unui ascensor.

*Copiii cu TSA: siguranță prin rutină, acces prin însoțire***.** Copiii cu tulburări din spectrul autist descriu școala mai degrabă prin prisma siguranței și a rutinei decât prin cea a accesului fizic. Majoritatea se orientează bine în clădire și în curte, adesea „din memorie”, însă nu se deplasează autonom, fiind însoțiți permanent de părinți sau de cadrul didactic de sprijin.

Zgomotul și aglomerația sunt menționate constant ca factori de disconfort. În timpul pauzelor sau al activităților festive, unii copii obosesc repede ori se agită și au nevoie să

părăsească sala. Participarea lor la evenimentele școlare este, de regulă, pasivă, în calitate de spectatori.

> *„E zgomot mare și uneori vreau să ies.”*
>
> *Copil cu TSA, 10 ani*

Părinții copiilor cu TSA subliniază că lipsa adaptărilor senzoriale, precum spațiile de liniștire și măsurile de reducere a stimulilor auditivi, limitează participarea reală a copiilor la viața școlii.

*Copiii cu dizabilități de auz: oboseală și efort constant de adaptare***.** Copilul cu dizabilitate de auz a descris școala ca fiind un mediu obositor, în special din cauza zgomotului de pe coridoare.

> *„Pe coridor este foarte mult zgomot și obosesc.”*
>
> *Copil cu dizabilitate de auz, 10 ani*

În clasă, înțelegerea lecțiilor depinde în mare măsură de faptul că învățătoarea vorbește mai tare, iar copilul poate citi pe buze. Comunicarea cu colegii se realizează prin semne și cuvinte simple, iar accesul la conținutul educațional este sprijinit prin sarcini individuale, adesea simplificate.

Copilul petrece mult timp lucrând individual în centrul de resurse, ceea ce reduce participarea sa la activitățile comune ale clasei.

Copiii cu dizabilități intelectuale: orientare bună, participare pedagogică limitată. Copiii cu dizabilități intelectuale au relatat, direct sau indirect, că se orientează bine în școală și în curte și că recunosc sălile de clasă și profesorii. Un copil a menționat cu mândrie că știe „numărul cabinetelor” și numele profesorilor.

> *„Știu unde este clasa mea și cine e profesorul.”*
>
> *Copil cu dizabilitate intelectuală, 11 ani*

Cu toate acestea, accesibilitatea pedagogică rămâne o provocare. Unii copii petrec mare parte din timp desenând la lecții sau lucrând fișe individuale, iar implicarea lor activă în procesul educațional este limitată. Participarea la activități pe scenă este rară sau inexistentă, fie din lipsă de interes, fie din lipsa adaptărilor necesare.

Există și exemple pozitive, în care copiii participă la activități de socializare și chiar la concursuri școlare, ceea ce indică potențialul incluziunii atunci când sprijinul este adecvat.

Biblioteca, toaleta și spațiile comune: utilizare redusă. Din perspectiva copiilor, unele spații ale școlii sunt utilizate foarte rar. Biblioteca este deseori evitată, fie pentru că se află într-un alt bloc, fie pentru că elevii petrec mai mult timp în centrul de resurse. În schimb, atunci când copilul primește sprijin direct, de exemplu din partea bibliotecarului, biblioteca devine accesibilă și atractivă.

Utilizarea toaletei este un subiect sensibil: un copil a menționat indirect că evită folosirea toaletei din școală, indicând probleme de accesibilitate, confort sau siguranță.

În baza discuțiilor din focus-grupuri cu părinții și pedagogii și a interviurilor cu copiii, se poate concluziona că accesibilitatea instituțiilor de învățământ este asigurată parțial și vizează predominant copiii cu dizabilități fizice. Adaptările realizate sunt fragmentare și dependente de proiecte și de resurse limitate. În instituțiile de învățământ lipsesc cunoștințele, ghidurile și expertiza privind accesibilitatea pentru copiii cu dizabilități senzoriale și intelectuale, iar părinții nu sunt implicați sistematic în evaluarea și planificarea accesibilității. Vocea copiilor arată că accesibilitatea școlii nu înseamnă doar existența unor rampe sau a unor uși largi, ci capacitatea acestora de a se deplasa autonom, de a înțelege ce se întâmplă la lecții, de a face față zgomotului și aglomerației, de a participa activ la viața școlii și de a se simți în siguranță și respectați. Pentru mulți copii, accesibilitatea este încă mediată de prezența constantă a unui adult, ceea ce limitează autonomia și experiența autentică de incluziune. Această interpretare este consonantă cu abordarea funcțională și centrată pe utilizator promovată de EN 17210:2021, ISO 21542:2021 și UNICEF (CEN, 2021; ISO, 2021; UNICEF, 2022).

Concluzii și recomandări

Concluzii

Cadrul legal național privind accesibilitatea. Ansamblul documentelor de politici și al actelor normative analizate demonstrează că Republica Moldova a construit un cadru relativ avansat la nivelul angajamentelor asumate, aliniat la Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și la orientările europene. Accesibilitatea este recunoscută ca drept fundamental și ca obligație a statului în documentele strategice naționale — Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030", Strategia de dezvoltare „Educația 2030" și Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2024–2027 —, precum și în legislația de bază, inclusiv în Legea nr. 60/2012, Codul urbanismului și construcțiilor și Codul educației (Guvernul Republicii Moldova, 2023a, 2023b; Parlamentul Republicii Moldova, 2012, 2014, 2022, 2023). Standardele naționale, în special NCM C.01.16:2025, sunt armonizate în mare măsură cu standardele și bunele practici europene privind accesibilitatea fizică și siguranța mediului construit (Comitetul European de Standardizare [CEN], 2021; Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale [MIDR], 2025).

Totuși, accesibilitatea în educație continuă să fie afectată de fragmentarea cadrului normativ, operaționalizarea insuficientă, finanțarea limitată și monitorizarea ineficientă. Analiza evidențiază *lipsa mecanismelor operaționale de implementare*: actele normative stabilesc obligații generale, dar nu definesc întotdeauna proceduri clare, responsabilități concrete pentru fiecare actor și standarde funcționale verificabile. *Normativele aplicabile școlilor se concentrează preponderent pe dizabilitatea locomotorie*, fără a acoperi suficient dizabilitățile senzoriale, intelectuale și psihosociale și fără a transpune integral cerințele art. 24 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. *Finanțarea accesibilității este inexistentă sau insuficientă*: nu există un fond național dedicat accesibilizării școlilor și nici o integrare sistematică a costurilor în bugetul de stat și în bugetele locale, iar programele depind excesiv de partenerii de dezvoltare și de proiectele-pilot. *Monitorizarea implementării este limitată*: lipsesc indicatorii de rezultat privind funcționalitatea reală, auditurile periodice de accesibilitate și mecanismele clare de remediere. De asemenea, persoanele *cu dizabilități* și organizațiile lor reprezentative *nu sunt implicate* sistematic *în* monitorizarea și evaluarea utilizării reale a clădirilor. Consolidarea cadrului național necesită criterii funcționale și indicatori privind utilizarea reală, specifici infrastructurii școlare, în concordanță cu standardele internaționale privind accesibilitatea și educația incluzivă (Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, 2014, 2016; CEN, 2021; ISO, 2021; ONU, 2006).

Implementarea standardelor de accesibilitate în instituțiile de învățământ. Evaluarea accesibilității pentru elevii cu dizabilități în cele șase instituții de învățământ a evidențiat existența unor practici bune și a unor modele de urmat în crearea condițiilor de accesibilitate, în special pentru copiii cu dizabilități fizice. Evaluările în teren, discuțiile din cadrul focus- grupurilor cu cadrele didactice și părinții, precum și interviurile cu copiii cu dizabilități au identificat *una dintre instituțiile de învățământ drept exemplu de bună practică în asigurarea lanțului funcțional de accesibilitate.* Elementele pozitive de accesibilitate din acest liceu, care pot fi transferate și în alte instituții educaționale, sunt următoarele:

- **Traseu exterior fără trepte sau obstacole majore** pe calea de acces către intrare.
- **Rampă relativ conformă**: pantă de **8%**, suprafață **dură, stabilă și antiderapantă**, precum și balustrade **duble**, rotunde și ușor de prins, ceea ce sporește siguranța utilizatorilor.

- **Acces interior**: praguri inexistente sau mai mici de **14 mm** la intrări și la ușile interioare.
- **Mânere ergonomice.**
- **Lift accesibil, care asigură accesul la etaje și reduce segregarea funcțională**:
  - spațiu de manevră la niveluri de **1,5 m × 1,5 m** în fața ușilor;
  - ușă ≥ **0,9 m**; cabină **1,1 m × 1,4 m**;
  - uși glisante automate cu senzori;
  - control cu informații vizuale și sonore, marcaje tactile;
  - buton de urgență cu feedback vizual și auditiv;
  - semnalizare etaj/direcție; oglindă și balustradă interioară.
- **Sala de festivități accesibilă**: locuri dedicate pentru elevi în scaun rulant (zone plate, lângă culoare) și **acces la scenă** prin mini-rampă (lățime ≥ 0,9 m, pantă 8%, margini laterale).
- **Recepție cu spațiu de odihnă**: dotată cu scaune confortabile.

Practica de accesibilitate implementată în această școală reprezintă un model de referință pentru instituțiile educaționale, deoarece abordează accesibilitatea ca un lanț funcțional, nu doar ca o sumă de modificări punctuale. Fiecare element — traseu fără obstacole, rampă conformă, lift accesibil, mânere ergonomice și spații comune adaptate — contribuie la crearea unui mediu educațional în care elevii cu dizabilități se pot deplasa mai autonom, pot accesa facilitățile școlii și pot participa la viața comunității școlare. Această abordare corespunde principiului utilizabilității și cerinței unui traseu accesibil continuu, consacrate de standardele europene și internaționale (CEN, 2021; ISO, 2021; UNICEF, 2022).

Impactul acestei practici este semnificativ: elevii cu dizabilități nu mai sunt limitați la anumite spații sau activități, ci beneficiază de o experiență școlară mai completă și de oportunități sporite de participare. Creșterea autonomiei reduce dependența de sprijinul adulților, iar accesul la spațiile comune favorizează interacțiunea cu colegii și diminuează riscul izolării. În această perspectivă, accesibilitatea funcțională contribuie la realizarea dreptului la educație incluzivă, la autonomie, demnitate și participare egală.

Totodată, cercetarea a evidențiat *anumite lacune și provocări în asigurarea accesibilității*, atât în școala-model prezentată mai sus, cât și în celelalte instituții educaționale.

În cazul școlii-model au fost identificate următoarele lacune:

- **Rampa**: lipsesc platformele intermediare de odihnă; rampa are aceeași culoare ca fațada (contrast redus); lipsesc capete curbate și extensii ale balustradelor ≥ 0,3 m.
- **Liftul**: la parter există o pantă de ~20 cm în fața liftului; lipsesc indicatoarele de orientare către lift (contrast, pictograme, caractere mari); numerele etajelor nu sunt afișate clar pe peretele opus liftului.
- **Toaleta „accesibilă”**: dimensiuni insuficiente (1,4 × 1,8 m), fără spațiu adecvat pentru manevră și transfer.
- **Terenul de joacă**: accesul presupune urcarea unor trepte (barieră pentru mobilitate redusă).
- **Lipsa adaptărilor multisenzoriale** (ca în toate școlile): semnalizare tactilă, benzi tactile, sisteme de informare accesibilă, semnale luminoase de urgență.

În celelalte instituții educaționale evaluate au fost identificate următoarele provocări majore în asigurarea accesibilității:

- **Accesibilitate incompletă – lipsa lanțului funcțional.** Principala problemă transversală constă în abordarea accesibilității prin intervenții izolate — o rampă, o ușă mai lată sau o cabină separată — fără crearea unui traseu continuu și neîntrerupt, de la intrarea pe amplasament până la toate spațiile relevante: săli de clasă, grupuri sanitare, sală de sport, cantină, sală festivă și căi de evacuare. În consecință, o singură barieră, precum o treaptă, un prag înalt sau lipsa liftului, poate întrerupe lanțul de accesibilitate și poate face întreaga școală inaccesibilă elevilor cu mobilitate redusă.
- **Parcări fără semnalizare.** Deși există locuri de parcare rezervate, în nicio instituție acestea nu sunt semnalizate corespunzător: lipsesc marcajele la sol, indicatoarele verticale și semnele de orientare. În consecință, locurile pot fi ocupate de alte vehicule, iar utilizatorii nu sunt ghidați către traseul accesibil.
- **Căi de acces exterioare cu obstacole.** În cinci dintre cele șase școli, traseele sunt afectate de praguri, trepte sau denivelări care reduc autonomia. În plus, în nicio instituție nu există benzi tactile direcționale sau de avertizare. În toate școlile, spațiile de odihnă amplasate de-a lungul traseelor nu prevăd locuri pentru poziționarea scaunelor rulante. În consecință, elevii cu dizabilități se pot confrunta cu un risc sporit de accidentare, cu dificultăți de acces și cu lipsa unor spații de odihnă adaptate.
- **Rampele – cea mai mare vulnerabilitate.** Rampele sunt fie inexistente, fie neconforme, fie amplasate nefuncțional. În două instituții educaționale nu există rampe, fapt care exclude accesul independent al copiilor cu dizabilități locomotorii. În alte trei instituții de învățământ, rampele sunt neconforme sau periculoase. În aceste cazuri, accesul autonom rămâne compromis, iar riscul de cădere crește.
- **Lipsa accesului pe verticală – fără lift și fără alternative reale.** În cinci dintre cele șase instituții nu există lift, ceea ce limitează accesul elevilor cu dizabilități locomotorii la sălile situate la etajele superioare. De exemplu, într-una dintre școli, sala de festivități se află la etajul al doilea, iar elevii cu dizabilități fizice nu pot participa la activitățile și evenimentele desfășurate în acest spațiu.
- **Orientare și informare accesibilă – deficit major pentru copiii cu dizabilități de vedere, de auz sau cognitive.** În toate instituțiile lipsesc: (a) hărți accesibile ale clădirii; (b) panouri direcționale vizibile și ușor de înțeles; (c) indicatoare tactile și în Braille; (d) benzi tactile de ghidare; (e) semnale luminoase de urgență; și (f) sisteme multisenzoriale de informare. În consecință, elevii cu deficiențe de vedere sau de auz întâmpină dificultăți majore de orientare, devin dependenți de însoțitori și sunt expuși unui risc sporit în situații de urgență.
- **Scările: lipsa marcajelor și balustrade incomplete.** Deși dimensiunile scărilor sunt adesea conforme cu standardele, au fost identificate mai multe probleme de accesibilitate: (a) abateri la prima și ultima treaptă, în cinci dintre cele șase școli; (b) margini ascuțite ale treptelor; (c) lipsa balustradelor pe ambele părți; (d) balustrade vechi din lemn, fără capete curbate; (e) lipsa marcajelor contrastante pe prima și ultima treaptă; și (f) lipsa avertizării tactile la 0,3 m de începutul și sfârșitul scării. În consecință, există un risc crescut de accidentare pentru elevii cu deficiențe de vedere, precum și dificultăți de orientare și siguranță pentru toți elevii.
- **Spațiile interioare: praguri, denivelări și suprafețe alunecoase.** Pragurile mai înalte de 14 mm sunt frecvente în patru dintre cele șase școli și nu sunt prevăzute cu planuri înclinate. În unele școli există denivelări la trecerile dintre blocuri și pardoseli alunecoase. În cinci dintre cele șase școli, pardoselile sunt acoperite cu mozaicuri sau

modele care pot crea disconfort vizual. Aceste lacune pot limita mobilitatea, pot crește riscul de alunecare și pot provoca disconfort vizual.

- **Săli de clasă insuficient adaptate prin amplasarea mobilierului, iluminare și alte elemente.** Spațiul dintre bănci este de cel mult 0,6 m, ceea ce face imposibilă manevrarea scaunului rulant. Nu este prevăzut un spațiu de 1,8 m × 1,8 m pentru elevii care utilizează scaun rulant. Lipsesc adaptările pentru elevii cu deficiențe de vedere, precum mobilierul și iluminarea adecvate, pentru cei cu deficiențe de auz, precum sistemele de amplificare a sunetului, și pentru elevii cu tulburări din spectrul autist, precum spațiile de liniștire. În consecință, participarea copiilor cu dizabilități este limitată, incluziunea este redusă, iar dependența de cadrul didactic de sprijin sau de Centrul de resurse pentru educația incluzivă crește.
- **Cantine, săli de sport, vestiare și dușuri insuficient adaptate.** Unele cantine nu sunt accesibile persoanelor cu dizabilități din cauza spațiilor înguste dintre mese și a mobilierului dispus nefuncțional. În toate școlile lipsesc vestiarele și dușurile adaptate aferente sălilor de sport.
- **Grupuri sanitare: cabine „separate", dar inaccesibile sau doar parțial accesibile.** Chiar și acolo unde există cabine dedicate, dimensiunile acestora sunt sub standard. Cabinele separate nu oferă spațiu de manevră și transfer, iar barele de sprijin sunt montate mai degrabă formal decât funcțional. În consecință, accesul este imposibil sau nedemn, iar elevii evită utilizarea toaletei ori depind de ajutorul altor persoane.
- **Evacuare și siguranță: accesibilitatea nu este integrată în planurile de urgență.** În cinci dintre cele șase școli există praguri la ușile de evacuare. Rampele de evacuare lipsesc sau sunt neconforme. De asemenea, lipsesc semnalizările vizuale și tactile pentru evacuare, iar zonele de siguranță destinate elevilor cu dizabilități nu sunt amenajate. În consecință, există un risc major pentru viața și siguranța elevilor în situații de urgență.

Recomandări pentru îmbunătățirea accesibilității

În vederea îmbunătățirii accesibilității instituțiilor de învățământ, sunt necesare măsuri coerente la nivel legislativ, normativ, financiar, instituțional și operațional. Recomandările de mai jos valorifică rezultatele cercetării și sunt fundamentate pe obligațiile internaționale privind accesibilitatea și educația incluzivă, pe standardele funcționale ale mediului construit și pe principiile guvernanței investițiilor publice (Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, 2014, 2016; CEN, 2021; ISO, 2021; OCDE, 2020; ONU, 2006; UNICEF, 2022).

I. Cadrul legal național privind accesibilitatea

1.1. Politici publice (nivel strategic)

- **Integrarea accesibilității ca drept fundamental în educație.** Se recomandă revizuirea Codului educației din perspectiva drepturilor persoanelor cu dizabilități, cu consacrarea explicită a accesibilității ca precondiție a accesului egal la educație, în concordanță cu art. 9 și art. 24 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (ONU, 2006) și cu interpretările Comitetului ONU privind accesibilitatea și educația incluzivă (Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, 2014, 2016).

- **Elaborarea unui Program național de accesibilitate a infrastructurii școlare.** Programul trebuie să includă: (a) obiective clare și etapizate pentru modernizarea școlilor existente; (b) termene realiste de implementare; (c) bugete adecvate, fundamentate pe necesități; (d) indicatori funcționali de rezultat privind utilizabilitatea, autonomia și participarea; și (e) mecanisme de monitorizare și raportare. Programul trebuie corelat cu Programul de dezvoltare a educației incluzive, Planul național de aderare la UE, obligațiile asumate prin CDPD și documentele strategice naționale relevante.

1.2. Cadrul normativ național privind accesibilitatea

- **Revizuirea și completarea NCM C.01.16:2025** prin introducerea explicită a cerințelor privind accesibilitatea senzorială — benzi tactile, Braille, contrast cromatic și semnalizare auditivă — și accesibilitatea cognitivă — orientare logică, informații clare și pictograme. De asemenea, se impune includerea unor cerințe funcționale specifice clădirilor educaționale, inclusiv pentru recepții, săli de clasă, spații sportive și spații comune, astfel încât normativul să reflecte utilizabilitatea reală și diversitatea utilizatorilor.
- **Revizuirea NCM C.01.03:2017 privind proiectarea instituțiilor de învățământ general** pentru alinierea la CDPD și EN 17210:2021, prin eliminarea abordării restrictive centrate preponderent pe dizabilitatea locomotorie și extinderea criteriilor la toate tipurile de dizabilități.
- **Introducerea conceptului de „utilizabilitate” ca standard normativ.** Se recomandă preluarea logicii funcționale din EN 17210:2021 și ISO 21542:2021 privind lanțul complet de utilizare — ajungere, intrare, orientare, utilizare, participare și evacuare — ca bază pentru evaluarea accesibilității infrastructurii școlare.

1.3. Finanțarea și investițiile

- **Instituirea unei linii bugetare dedicate accesibilității școlilor.** În acest context, considerăm necesare crearea unui fond național special pentru accesibilizarea școlilor existente și asigurarea unei finanțări multianuale predictibile pentru sporirea accesibilității clădirilor instituțiilor de învățământ.
- **Condiționarea finanțării investițiilor capitale de respectarea criteriilor de accesibilitate funcțională.** Alocarea fondurilor trebuie condiționată de realizarea unui audit funcțional de accesibilitate și de demonstrarea existenței unui traseu accesibil complet. Proiectele de tip „Școală-model” și renovările majore trebuie aprobate numai dacă demonstrează conformitatea funcțională cu EN 17210:2021 și ISO 21542:2021 și integrează obiective sociale verificabile pe întregul ciclu de viață al investiției.

1.4. Operaționalizare și instrumente de implementare

- **Instituționalizarea listelor de verificare pentru accesibilitatea școlilor.** Listele de verificare trebuie recunoscute oficial și utilizate obligatoriu pentru proiectarea, renovarea și recepția infrastructurii școlare, precum și pentru auditurile ulterioare. Ele trebuie actualizate periodic și aplicate participativ, cu implicarea elevilor, a personalului, a părinților și a organizațiilor persoanelor cu dizabilități, astfel încât verificarea să

urmărească utilizarea reală, siguranța, autonomia și participarea, nu doar existența formală a dotărilor .

- **Elaborarea ghidurilor tehnice naționale.** Se recomandă elaborarea unor ghiduri privind accesibilitatea senzorială și cognitivă, care să includă orientarea tactilă, semnalizarea logică, inscripțiile în Braille, pictogramele și buclele inductive. De asemenea, este necesară introducerea unor cerințe minime obligatorii pentru școlile cu mai multe niveluri, sălile de festivități și de sport, punctele de control și recepțiile, astfel încât fiecare spațiu să fie accesibil și utilizabil de către toți elevii.
- **Integrarea accesibilității în procesele de proiectare educațională.** Accesibilitatea cognitivă și senzorială trebuie inclusă în temele de proiectare și în ghidurile Ministerului Educației pentru infrastructura educațională. Adaptările fizice trebuie corelate cu organizarea pedagogică și participarea activă a elevilor, pentru ca soluțiile să fie nu doar conforme cu standardele, ci și relevante pentru nevoile reale ale beneficiarilor.

1.5. Mecanisme de monitorizare și control

- **Introducerea auditului funcțional de accesibilitate.** Auditul trebuie să fie obligatoriu la recepția lucrărilor, în cazul renovărilor majore și în cadrul proiectelor „Școli-model”.
- Integrarea indicatorilor de accesibilitate în sistemele și procedurile de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ.
- **Consolidarea mecanismelor de control.** Introducerea sancțiunilor dedicate pentru neconformitatea accesibilității (prin modificarea Codului contravențional); posibilitatea impunerii măsurilor corective obligatorii.
- **Monitorizare participativă.** Persoanele cu dizabilități și organizațiile lor reprezentative (OPD) trebuie implicate în evaluări participative, în monitorizarea independentă și în formularea recomandărilor de îmbunătățire.
- **Integrarea indicatorilor de accesibilitate în sistemele de raportare.** Indicatorii de accesibilitate trebuie integrați în Programul de dezvoltare a educației incluzive și în rapoartele naționale de progres către UE și utilizați pentru ajustarea continuă a politicilor și investițiilor.

II. Implementarea standardelor de accesibilitate în instituțiile de învățământ

Pe baza analizei standardelor internaționale și naționale de accesibilitate, a evaluării modului în care acestea sunt implementate în instituțiile de învățământ din Republica Moldova și a identificării bunelor practici și a principalelor lacune, ***considerăm că standardele minime de accesibilitate pentru instituțiile de învățământ trebuie să asigure un lanț funcțional neîntrerupt de acces, care să le permită elevilor cu dizabilități să ajungă la școală, să se deplaseze și să participe în condiții de siguranță și autonomie la toate activitățile educaționale esențiale. Cerințele minime trebuie să vizeze funcționalitatea reală a intrărilor, căilor de circulație, sălilor de clasă, grupurilor sanitare și căilor de evacuare, precum și orientarea accesibilă și siguranța în situații de urgență, în conformitate cu EN 17210, ISO 21542 și instrumentele UNICEF, adaptate contextului clădirilor existente.***

În continuare sunt prezentate **cerințele minime de accesibilitate, structurate în zece piloni de bază, care acoperă dimensiunile fizică, informațională, educațională, socială și managerială ale accesibilității. Fiecare domeniu răspunde necesităților specifice ale copiilor cu diferite tipuri de dizabilități: locomotorii, senzoriale, intelectuale, de comunicare sau multiple.** În viziunea noastră, aceste cerințe trebuie să fie aplicabile și

obligatorii pentru toate instituțiile de învățământ, pentru a garanta un mediu sigur, incluziv și adaptat tuturor elevilor, indiferent de particularitățile lor.

Cerințe minime de accesibilitate recomandate instituțiilor de învățământ din Republica Moldova

1. Lanț de accesibilitate funcțional

- În toate școlile existente, trebuie asigurat un traseu accesibil continuu, fără întreruperi, care să permită deplasarea de la punctul de acces în curtea școlii până la intrare, circulație internă, acces către spațiile esențiale, grupul sanitar și ieșirea pentru evacuare. Acest traseu va fi proiectat astfel încât să nu existe obstacole fizice (de exemplu, trepte, uși înguste, lipsă spațiu de manevră) care să împiedice utilizarea independentă de către orice persoană.
- Prezența oricărei bariere (treaptă, ușă îngustă, spațiu insuficient de manevră) invalidează accesibilitatea funcțională a întregii unități școlare.

2. Acces în curte și intrare în clădire

- Școala trebuie să asigure cel puțin o intrare principală accesibilă, aceasta fiind utilizată în mod curent de elevi și personal, fără a recurge la intrări secundare izolate.
- Accesul în curtea școlii și la intrarea principală trebuie să se realizeze fără trepte sau, dacă este necesar, cu rampă sigură (pantă moderată, balustrade, platformă de odihnă).
- Traseele de acces trebuie să fie prevăzute cu suprafețe dure, stabile și antiderapante, pentru a preveni accidentele și a permite deplasarea sigură a tuturor utilizatorilor.
- Ușile de acces trebuie să nu prezinte praguri sau, dacă pragurile sunt necesare, acestea trebuie să fie minime, iar spațiul de manevră trebuie asigurat atât înainte, cât și după ușă pentru utilizarea independentă de către orice persoană.

3. Circulația internă orizontală

- Coridoarele din unitățile de învățământ trebuie să fie dimensionate astfel încât să permită: deplasarea independentă a tuturor persoanelor; depășirea în siguranță între utilizatori; manevrarea scaunului rulant fără dificultăți.
- Ușile interioare trebuie să fie proiectate astfel încât să poată fi utilizate fără prindere fină și fără necesitatea unei forțe excesive la deschidere și închidere.
- Este obligatorie eliminarea obstacolelor temporare, precum mobilierul sau dulapurile amplasate pe coridor, pentru a asigura circulația liberă și sigură.

4. Circulația pe verticală („nu doar la parter”)

- Este obligatorie eliminarea segregării funcționale, astfel încât copiii cu dizabilități să nu fie limitați doar la parter. Toate nivelurile clădirii trebuie să fie accesibile și utilizabile în mod egal de către toți elevii.
- În situația în care instalarea liftului nu poate fi realizată imediat, este obligatorie alocarea spațiilor educaționale esențiale (sală de clasă, bibliotecă, centru de resurse pentru educație incluzivă) la nivel accesibil, precum și elaborarea unui plan de etapizare pentru asigurarea accesului pe verticală.
- Scările trebuie să fie prevăzute cu marcaje vizuale contrastante, balustrade continue pe ambele părți și avertizare tactilă la prima și ultima treaptă a fiecărei rampe de scară, pentru a asigura siguranța tuturor utilizatorilor.

5. Săli de clasă și spații educaționale

- Trebuie asigurate suficiente săli de clasă complet utilizabile, nu doar formal accesibile, cu spațiu adecvat pentru manevrarea scaunului rulant și cu flexibilitate în poziționarea elevilor.
- Iluminarea sălilor de clasă trebuie să fie adecvată, cu reducerea reflexiilor pentru a sprijini confortul vizual al tuturor elevilor.
- Sălile de clasă trebuie să permită utilizarea tehnologiilor asistive (amplificarea sunetului, vizibilitate clară), facilitând accesul la procesul educațional pentru toți elevii.

6. Grupuri sanitare accesibile (funcționale, nu simbolice)

- Este obligatorie existența a minimum unui grup sanitar accesibil și efectiv utilizabil pe traseul accesibil din clădirea școlii.
- Grupul sanitar accesibil trebuie să respecte următoarele cerințe minime:
  - ✓ asigurarea unui spațiu real pentru transfer lateral către vasul de toaletă;
  - ✓ bare de sprijin montate corect, pentru siguranță și sprijin suplimentar;
  - ✓ lavoar utilizabil din poziție șezândă, fără obstacole la nivelul picioarelor;
  - ✓ accesorii — dozator de săpun, uscător de mâini și suport pentru hârtie igienică — montate la înălțimi funcționale pentru utilizatorii cu diferite niveluri de mobilitate;
  - ✓ buton de urgență cu semnalizare sonoră și vizuală, conectat la un punct de alertare a personalului.
- Marcarea unei toalete ca fiind accesibilă, dar care nu poate fi utilizată efectiv de persoanele cu dizabilități, constituie neconformitate cu standardul de accesibilitate.

7. Orientare și informare accesibilă

- În unitatea de învățământ trebuie implementată semnalizare clară și consecventă, multicanal, pentru orientare și informare accesibilă. Semnalizarea va fi prezentă:
  - ✓ vizual – cu contrast cromatic ridicat și simboluri intuitive;
  - ✓ tactil – în relief și Braille, acolo unde este relevant pentru utilizatorii cu deficiențe de vedere;
  - ✓ auditiv – anunțuri sonore sau sisteme de ghidare unde este posibil.
- Toate mesajele de orientare și informare trebuie redactate în limbaj simplu și ușor de înțeles, adaptat copiilor, inclusiv celor cu dizabilități intelectuale.

8. Spații comune și participarea la viața școlii

- Toți copiii, indiferent de tipul de mobilitate sau dizabilitate, trebuie să aibă acces fizic și funcțional la spațiile comune ale unității de învățământ, inclusiv bibliotecă, cantină, sală festivă și sală de sport (accesul poate fi parțial dacă este justificat prin limitări tehnice insurmontabile).
- Unitatea de învățământ trebuie să asigure posibilitatea reală și nediscriminatorie de participare a tuturor copiilor la festivități, activități extracurriculare și momente de recreere, prin eliminarea barierelor care le pot restricționa accesul sau implicarea.

9. Evacuare și siguranță

- Evacuarea și siguranța trebuie considerate componente fundamentale ale accesibilității, astfel încât protecția vieții să fie garantată pentru fiecare elev, fără discriminare, indiferent de gradul de mobilitate sau de abilități.
- Rutele de evacuare trebuie să fie mereu libere de orice obstacol, semnalizate vizual cu contrast cromatic pronunțat și simboluri clare, iar acolo unde este nevoie, marcate și tactil (cu relief și inscripții Braille). Astfel, se asigură o evacuare rapidă și sigură pentru toată lumea, inclusiv pentru copiii și adulții cu dizabilități.
- Trebuie amenajate zone de siguranță dedicate elevilor care nu pot evacua imediat, pentru ca aceștia să fie protejați până la sosirea ajutorului. Astfel, fiecare copil are un loc sigur, iar școala devine cu adevărat primitoare și responsabilă.

10. Cerințe manageriale minime obligatorii

- Accesibilitatea trebuie evaluată din perspectivă **funcțională**, nu doar teoretic sau formal, ci prin verificarea concretă a utilizării spațiilor de către copiii cu diverse tipuri de dizabilități.
- Se impune utilizarea listelor de verificare (UNICEF / NCM C.01.06:2025) pentru monitorizare continuă, astfel încât managementul să poată:
  - ✓ realiza audituri interne regulate,
  - ✓ stabili priorități pentru investiții,
  - ✓ planifica măsuri etapizate pentru creșterea accesibilității reale, nu doar declarative.
- Implicarea elevilor, părinților și comunității în identificarea barierelor.

Resurse bibliografice

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2025). Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2024. https://statistica.gov.md/ro/situatia-copiilor-in-republica-moldova-in-anul-2024-9578_61802.html
2. Comisia Europeană. (2021). Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030_en
3. Comisia Europeană. (n.d.). AccessibleEU – European Accessibility Resource Centre. https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/index_en
4. Comitetul European de Standardizare. (2021). EN 17210:2021, Accessibility and usability of the built environment – Functional requirements. CEN.
5. Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale. (1994). Comentariul general nr. 5: Persoanele cu dizabilități (E/1995/22). Organizația Națiunilor Unite.
6. Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. (2014). Comentariul general nr. 2 privind articolul 9: Accesibilitatea (CRPD/C/GC/2). Organizația Națiunilor Unite. https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-2-article-9-accessibility-adopted
7. Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. (2016). Comentariul general nr. 4 privind articolul 24: Dreptul la educație incluzivă (CRPD/C/GC/4). Organizația Națiunilor Unite. https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-4-article-24-right-inclusive
8. Consiliul Europei. (2013). Recomandarea CM/Rec(2013)2 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind asigurarea incluziunii depline a copiilor și tinerilor cu dizabilități în societate.
9. Consiliul Europei. (2017). Strategia Consiliului Europei privind persoanele cu dizabilități 2017–2023: Drepturile omului, o realitate pentru toți.
10. Comitetul European de Standardizare. (2021). EN 17210:2021, Accessibility and usability of the built environment—Functional requirements.
11. Guvernul Republicii Moldova. (2023a). Hotărârea Guvernului nr. 114/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare «Educația 2030» și a Programului de implementare a acesteia pentru anii 2023–2025.
12. Guvernul Republicii Moldova. (2023b). Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2024–2027.
13. Institutul de Standardizare din Moldova. (2021). SM CEN/TR 17621:2021, Accesibilitate și utilizabilitate a mediului construit. Criterii și specificații tehnice de performanță.
14. Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor al Republicii Moldova. (2017). NCM C.01.03:2017, Proiectarea instituțiilor de învățământ general.

15. Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova. (2018). CP C.01.11:2018, Clădiri și construcții publice accesibile pentru persoane cu dizabilități. Reguli de proiectare.

16. Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova. (2025). NCM C.01.16:2025, Clădiri civile. Cerințe generale de securitate pentru obiectivele de construcție la folosirea și accesibilitatea lor pentru persoanele cu dizabilități (Ordinul nr. 192 din 27 noiembrie 2025). https://particip.gov.md/ru/download_attachment/26437

17. Organizația Internațională de Standardizare. (2021). ISO 21542:2021, Building construction – Accessibility and usability of the built environment (ed. a 2-a). https://www.iso.org/standard/71860.html

18. Organizația Națiunilor Unite. (1948). Declarația Universală a Drepturilor Omului. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

19. Organizația Națiunilor Unite. (1966). Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

20. Organizația Națiunilor Unite. (1989). Convenția cu privire la drepturile copilului.

21. Organizația Națiunilor Unite. (2006). Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

22. Organizația Națiunilor Unite. (2015). Transformarea lumii noastre: Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă.

23. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. (2020). Recommendation of the Council on the Governance of Infrastructure (OECD/LEGAL/0460). https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0460

24. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. (n.d.). OECD Infrastructure Toolkit. https://infrastructure-toolkit.oecd.org/

25. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. (2019). Directiva (UE) 2019/882 din 17 aprilie 2019 privind cerințele de accesibilitate aplicabile produselor și serviciilor. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0882

26. Parlamentul Republicii Moldova. (2012). Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132240&lang=ro

27. Parlamentul Republicii Moldova. (2014). Codul educației al Republicii Moldova nr. 152/2014.

28. Parlamentul Republicii Moldova. (2022). Legea nr. 315/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare «Moldova Europeană 2030».

29. Parlamentul Republicii Moldova. (2023). Codul urbanismului și construcțiilor nr. 434/2023.

30. UNESCO. (1960). Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului.

31. UNESCO. (1990). World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127583

32. UNESCO. (1994). Declarația de la Salamanca și Cadrul de acțiune privind educația pentru cerințe speciale.

33. UNESCO. (2000). The Dakar Framework for Action: Education for All – Meeting our Collective Commitments. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121147

34. UNESCO. (2015). Declarația de la Incheon și Cadrul de acțiune pentru implementarea Obiectivului de dezvoltare durabilă 4.

35. UNESCO Bangkok. (2015). Embracing Diversity: Toolkit for Creating Inclusive, Learning-Friendly Environments. https://resourcecentre.savethechildren.net/document/embracing-diversity-toolkit-creating-inclusive/

36. UNICEF. (2022). Toolkit on Accessibility: Tools to Apply Universal Design Across Premises and Programmes and Promote Access for All. https://accessibilitytoolkit.unicef.org/

37. UNICEF India. (2016). Making Schools Accessible to Children with Disabilities.

38. UNICEF Moldova. (2024). Incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale în sistemul de învățământ: Studiu sociologic. https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/studiul-incluziunea-copiilor-cu-cerin%C8%9Be-educa%C8%9Bionale-speciale-%C3%AEn-sistemul-de-%C3%AEnv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt

39. Uniunea Europeană. (2012). Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT